

Aruanne: veebipõhine kogemuste vahetus teiste riikide ekspertidega ja õppekäik Soome

Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe lõimimiseks formaalõppega (REFORM/SC2021/066)

Raport on koostanud ICF, Praxis, Tallinna Ülikool ja Civitta Eesti koostöös¹
September 2022

Soovituslik viide: ICF, Praxis, Tallinna Ülikool ja Civitta Eesti. (2022) *Aruanne: veebipõhine kogemuste vahetus teiste riikide ekspertidega ja õppekäik Soome*. Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe lõimimiseks formaalõppega (REFORM/SC2021/066).

Vastutuse piiramine

Esitatud arvamused kajastavad üksnes autorite seisukohti ega väljenda Euroopa Komisjoni ametlikku seisukohta kõnealusel teemal.

Raporti sisu kasutamisel tuleb sellele viidata.

¹ Raporti autorid: Mattias Wihlborg, Stephanie Nowakowski, Andreea Price (ICF), Manuel Souto-Otero (Cardiffi Ülikool) ning Eve-Liis Roosmaa ja Triin Roosalu (Tallinna Ülikool).

Sisukord

1.	Veebipõhine kogemuste vahetus teiste riikide ekspertidega	1
1.1.	Veebipõhise kogemuste vahetuse taust ja eesmärgid.....	1
1.2.	Rahvusvahelised tavad.....	3
1.3.	Mõttevahetus ja lõplik arutelu.....	9
1.4.	Järeldused ja õppetunnid Eesti konteksti ülekantavuse kohta.....	10
2.	Õppekäik Soome	12
2.1.	Soome poliitikakontekst	13
2.2.	Soome tavad	16
2.3.	Lõppsõna ja Eesti õppetunnid.....	24

1. Veebipõhine kogemuste vahetus teiste riikide ekspertidega

3. ja 4. mail 2022 toimus Euroopa Liidu struktuurireformi tugiprogrammi (REFORM/SC2021/066) kaudu toetatud projekti „Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe lõimimiseks formaalõppega“ raames veebipõhine kogemuste vahetus. Projekti üldeesmärk on toetada Eesti riigiasutusi reformide väljatöötamise, arendamise ja rakendamise suutlikkuse parandamisel, et hõlbustada formaal- ja mitteformaalhariduse lõimimist. Veebipõhine kogemuste vahetus aitab kaasa selle eesmärgi saavutamisele ning toetab ka projekti eeldatavaid tulemusi, st aitab tagada, et Eesti ametiasutused ja huvirühmad oleksid teadlikud poliitikavariantidest, sealhulgas õigusaktidest, rahastamiskavadest ja juhtimisviisidest, mis aitavad formaal- ja mitteformaalõppet paremini lõimida.

Veebipõhise kogemuste vahetuse täpsemad eesmärgid olid 1) formaal- ja mitteformaalõppe lõimimise ideede kriitiline analüüs ja vahetamine ning 2) teabe hankimine rahvusvaheliste tavade võrdlemise teel ja nende Eesti konteksti ülevõtmise potentsiaali uurimine.

Üritus tõi kokku 23 osalejat – teiste hulgas Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi esindajad ning osalejad Soomest, Maltast ja USAst New Hampshire'ist –, kes esitlesid rahvusvahelisi näiteid tavade kohta, mis soodustavad õpet väljaspool kooli ning toetavad sellise õppe valideerimist. Kaasatud olid ka Euroopa Komisjoni ja projektimeeskonna esindajad.

Siinne aruanne põhineb ürituse ettekannetel ja nendele järgnenud rühmaaruteludel. Selles keskendutakse põhisõnumite ja praktiliste näidete esiletõstmisele. Aruande juhatab sisse projekti tausta lühiülevaade ning selle eesmärgid, mille on seadnud Eesti Haridus- ja Teadusministeerium ning Euroopa Komisjon. Sellele järgneb ülevaade formaal- ja mitteformaalhariduse lõimimisest Eesti kontekstis, lähtudes projektimeeskonna koostatud analüütilisest aruandest mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise praktikate kohta Eestis (D1).

Seejärel esitatakse kokkuvõtte kolmest näitest tavade kohta, mida üritusel esitleti ja arutati.

- Esimene näide – „Learn Everywhere“ (New Hampshire, USA)
- Teine näide – Soome LUMA-keskuste võrgustik
- Kolmas näide – Malta gümnaasiumi lõputunnistus ja õppeprofiil

Neid tavasid on kirjeldatud projektimeeskonna koostatud **analüütilises aruandes välisriikide poliitika ja praktika asjakohaste näidete kohta (D2)**. Seega keskendutakse siinses aruandes käsitlusviiside sarnasustele ja erinevustele ning osaliste seas arutatud aspektidele.

Viimasena kajastatakse aruandes rühmaarutelude ja ettekannete põhjal tuvastatud põhiprobleeme ja õpitulemusi. Samuti antakse ülevaade Eesti konteksti ülekandmise potentsiaalset ja probleemidest.

1.1. Veebipõhise kogemuste vahetuse taust ja eesmärgid

Eesti Haridus- ja Teadusministeerium pani aluse veebipõhisele kogemuste vahetusele, kirjeldades ürituse aluseks olnud projekti eesmärgid. Projekt toetab strateegilise planeerimise perioodi 2021–2035 ning tegevuskava „Eesti 2035“, mille üks fookusvaldkond on mitteformaal- ja formaalõppe lõimimine.

Eesti ministeeriumi arvates ei ole mitteformaal- ja formaalõppe keskkonnad ning (inim)ressursid hästi lõimitud, olgugi et kohalikul tasandil leidub häid näiteid ja tavasid. **Mitteformaal- ja formaalhariduse** potentsiaali ei kasutata seega individuaalse õppija heaks täielikult ära. Eesti ministeeriumi eesmärk on uurida teiste riikide tavasid, et tuvastada mitut huvirühma kaasavaid käsitusviise, suuniseid, protseduure ja mehhanisme, mida saaks Eesti konteksti üle võtta, **ning** muuta haridussüsteem **veel** õppijakeskemaks ja paindlikumaks. Noorte mitteformaal- ja formaalhariduse lõimimise ja valideerimise koordineeritud lähenemine vähendab eelduste järgi õppes dubleerimist, suurendab õppijate motivatsiooni, aitab vähendada haridussüsteemist varakult lahkumist ning parandab noorte vaimset tervist ja heaolu.

Euroopa Komisjoni struktuurireformide toe peadirektoraat tõstis esile nende vastastikuse õppimise võimaluste tähtsust tehnilise toe instrumendi (endine struktuurireformi tugiprogramm) tugiteenuste osana. Hariduspoliitika on riiklik pädevus ning Euroopa Liit toetab liikmesriike riiklike struktuurireformide väljatöötamisel ja rakendamisel, kaasates Euroopa oskusteavet ning suunates liikmesriike struktuursete muudatuste tegemisel ja uute poliitikaalgatuste elluviimisel.

1.1.1. Ettekanne Eesti mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise kohta

Eestis on rakendatud mitmesuguseid algatusi ja meetmeid, et hõlbustada formaal- ja mitteformaalhariduse lõimimist. Need hõlmavad detsentraliseeritud ja koolipõhiseid käsitusviise, samuti süsteemsemaid üleriigiliste algatustega seotud püüdlusi, täpsemalt kehalise kasvatus / spordi, kultuuri ja ettevõtlushariduse valdkonnas, kuid uuringutest selgub ka see, et praegu esineb süsteemi tasandi algatuste ja meetmete puudus. Praegused kogemused saab jagada nelja selgesti eristuva mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise viisi vahel:

- valikainete läbimine väljaspool kooli;
- iseseisvate loovtööde tegemine (kohustuslik kolmandas kooliastmes) väljaspool kooli;
- mitteformaalõppe tulemuste tunnustamine kohustusliku õppekava osana ning
- mõne formaalhariduse õppekavas sätestatud õpitulemuse saavutamine mitteformaalses õpikeskkonnas.

Kuigi need võimalused on põhimõtteliselt saadaval kogu haridussüsteemi ulatuses, on mõnel koolil, eelkõige äärealadel asuvatel, meetmete valiku täieliku kasutamise raskusi. Seda saab osaliselt seostada mitteformaalhariduse puudulike võimalustega nendes asukohtades ja võimaluste kasutamiseks vajalike ressursside vähesusega. Samuti oleneb nende lõimimismeetmete rakendamine koolidest või isegi õpetajatest ning osalemisotsused sõltuvad õpilase perele saadaolevatest ressurssidest. See on ennekõike suur probleem huvikoolipõhise tegevuse, samuti sellise koolipõhise tegevuse puhul, mida korraldavad koolivälised mitteformaalõppe pakkujad, olgugi et mõni koolipõhine huvitegevus, eriti selline, mida edendavad konkreetses koolis töötavad õpetajad (nt koorid või füüsikaring), on tihti tasuta. Koolipõhises huvitegevuses paistab osalevat ainult umbes pool Eesti põhikooliõpilastest, seda ennekõike õpilastele ja nende perekondadele kaasnevate kulude ning huvikoolide või koolide pakutava huvitegevuse vähese mitmekesisuse tõttu. Samamoodi osaleb umbes pool põhikooliõpilastest ja pisut üle kolmandiku gümnaasiumiõpilastest tegevuses, mida pakuvad mitteformaalharidusele spetsialiseerunud huvikoolid.

Sellest nähtub, et on märkimisväärne osa noori (peamiselt gümnaasiumiastmes), kes ei osale koolipõhise huvitegevuse või huvikoolide kaudu mitteformaalhariduses. See võib osutada ebavõrdsele ligipääsetavusele ning põhjustada märkimisväärseid erinevusi eri sotsiaalsetest rühmadest ja geograafilistest piirkondadest pärit noorte vahel sellega seostatavate õpitulemuste saavutamises mitteformaalhariduse kaudu.

Samuti rõhutab see, kui tähtis on kõrvaldada takistused, mille õpilased peavad osalemiseks ületama (nt õpilaste õppekoormuse arvestamine ning kogu riigis ja kõikidele sotsiaal-majanduslikele rühmadele kvaliteetse teenuseosutamise standardtasemetega tagamine). Teisest küljest nimetati projektimeeskonna huvirühmadega tehtud intervjuudes mitteformaalhariduses osalemata jätnud õpilaste puhul põhiprobleemidena õpitulemuste vähest nähtavust ja mitteformaalõppe tunnustamise standardtavade puudumist. Mitteformaal- ja formaalõppe suurem lõimitus võib tuua kasu seoses tulevaste töö- ja haridusvõimalustega, näiteks kui akrediteeritud õpitulemustele saab tugineda vastuvõtu käigus ning õppe- ja töökogemuse omandamisel. Eri õppevormide parem lõimitus võib ühtlasi anda õpilastele mitmekülgsema arusaama õppimisest ning toetada õppijate (ja hariduse pakkujate) elukestva õppe hoiakute kujunemist.

Konkreetsed mitteformaal- ja formaalhariduse lõimimise probleemid on tekkinud seetõttu, et puudub terviklik käsitlusviis ning vähe kasutatakse võimalust tunnustada ja akrediteerida formaalhariduses või sellest väljaspool saadud varasemaid ja paralleelseid õppekogemusi. Samuti nähtub meie uuringu tulemusest, et formaalhariduse pakkujad ja mitteformaalõppe edendajad ei usalda üksteist. See kipub ühelt poolt olema seotud väljaspool formaalharidust pakutava hariduse kvaliteedi ja teisalt formaalhariduses õppijatele pakutava abi kvaliteediga. Mitteformaalhariduse valdkonna õppe edendajate asjatundlikkuses kiputakse mõnevõrra kahtlema, samuti kaheldakse, kas formaalhariduse õpetajad ja tugitöötajad hoolivad toetavate õpikeskkondade loomisest või teavad, kuidas seda teha. Selline usaldamatus takistab valdkonna (tajutava) vähese rahastuse probleemide taustal formaal- ja mitteformaalhariduse pakkujate koostööd ning võib osutada, et nendele teemadele ei pöörata formaalhariduses ning õpetajate ja mitteformaalõppe edendajate pidevas kutsealases arengus piisavalt tähelepanu. See võib lisaks vähendada professionaalsemal tasandil nende kahe süsteemi suhtlusvõimalusi, mille eesmärk on suurendada vastastikust mõistmist ja usaldust.

1.2. Rahvusvahelised tavad

Selles kogemuste vahetuses kasutatud rahvusvaheliste tavade näited valiti teema kohta olemasoleva kirjanduse ja dokumentide (nagu on esitatud **analüütilises aruandes välisriikide poliitika ja praktika asjakohaste näidete kohta (D2)**) ning rahvusvaheliste ekspertide ja huvirühmadega tehtud intervjuude põhjal. Siinses aruandes esitatud näited keskenduvad koolivälisele õppele ning sellise õppe ja/või metodoloogilise/pedagoogilise toe valideerimisele.

- Esimene näide – „Learn Everywhere“ (New Hampshire, USA)
- Teine näide – Soome LUMA-keskuste võrgustik
- Kolmas näide – Malta gümnaasiumi lõputunnistus ja õppeprofiil

Allpool on esitatud kokkuvõtte iga näite kohta peetud aruteludest.

1.2.1. Esimene näide – „Learn Everywhere“ (New Hampshire, USA)

New Hampshire'i Haridusministeeriumi esindajad esitlesid programmi „**Learn Everywhere**“, mis algatati New Hampshire'is 2020. aastal, pärast seda, kui 2018. aastal sai New Hampshire'i osariigi haridusamet kohalikul seadusandjalt üleskutse kehtestada programmi rakendamise eeskirjad. Selle projekti kaudu võivad kõik riiklikud või eraõiguslikud organisatsioonid taotleda programme, mis võimaldavad keskkooliõpilastel saada ainepunkte väljaspool koolikeskkonda toimuva õppetöö eest.

Programmis „Learn Everywhere“ osalevate organisatsioonide liigi või üksikisikute kohta **pole kehtestatud mingeid piiranguid**. Programmis julgustati osalema ka õpetajaid eraldi. Näiteks võib „Learn Everywhere’is“ osaleda füüsikaõpetaja, kes soovib nädalavahetustel või koolivälisel ajal juhtida robotika- ja inseneriteaduste programmi. Programmid võivad toimuda kooli ruumides väljaspool kooli tavapärasest tööaega, kasutades seega saadaolevaid ruume ja ressursse maksimaalselt ära.

„Learn Everywhere“ põhineb kogemustel, mis on seotud nn **laiendatud õppimisvõimalustega (ingl *extended learning opportunity, ELO*)**, mis võimaldavad omandada teadmisi ja oskusi väljaspool klassiruumi toimuva juhendamise (eraõpe, esinemisrühmad, praktika, üldkasulik töö ja veebikursused) kaudu. Laiendatud õppimisvõimalused valideerivad mitteformaalses keskkonnas omandatud ja võimaldavad seda arvestada formaalhariduses. See aga sõltub koolide (eriti koolide laiendatud õppimisvõimaluste koordinaatorite), mitteformaalõppe pakkujate ja õpilaste teadmistest, oskustest ja ressurssidest ning võib seega eri koolide ja õppijate puhul erineda. Lisaks võib koolide laiendatud õppimisvõimaluste koordinaatorite, mitteformaalõppe pakkujate ja õpilaste vaheliste suhete loomine, jälgimine ja hindamine olla ajamahukas. Õpilased saavad laiendatud õppimisvõimaluste abil lõpetamise poole liikuda, kuid see pole kohustuslik ning laiendatud õppimisvõimaluste kasutamine on endiselt valikuline ja vabatahtlik. New Hampshire’i haridussüsteemi üks oluline omadus on pädevuspõhisus. See tähendab, et kogu haridus peab olema määratletud õpitulemuste või pädevuse seisukohast (mida õpilane õppimisvõimaluste kasutamise tulemusena teab või mida ta oskab teha).

„Learn Everywhere“ laiendab osariigi haridusameti volituste andmise funktsioone lisaks selle tavapärasele pädevusele, milleks on õpetajad ja koolid, ka kursuste või programmide kinnitamiseks, muutes need hariduspakkumise osaks, et anda nende eest kõikide ainete korral kooli lõpetamiseks vajalikke ainepunkte. Tunnistusel ei eristata, kas ainepunkt saadi formaalharidus- või mitteformaalhariduspõhise õppe käigus. Programmi „Learn Everywhere“ kaasamiseks peavad taotlejad esitama dokumendid selliste aspektide kohta nagu pakutavad ainepunktid, juhendajate kvalifikatsioon (see võib põhineda kogemusel ja juhendajad ei pea olema kvalifitseeritud õpetajad, et programmis „Learn Everywhere“ osalemiseks oleks vähem takistusi), programmi korraldus ning õpilaste toetamise (sh lisatoetus individuaalsete hariduskavadega õpilastele) ja hindamise viisid. Programmid „Learn Everywhere“ saavad üheaastase ajutise heakskiidu ja sel ajal peavad need vastama järgmistele nõuetele:

- olema New Hampshire’i Haridusministeeriumi järelevalve all (vajaduse järgi);
- nõudma õpilastelt enne kursuse läbimise tunnistuse väljastamist, et nad esitaksid kursuse hinnangud;
- vastama reeglite kohaselt õpilaste ja/või vanemate kaebustele;
- esitama iga-aastase programmiaruande ning
- esitama soovi korral 90 päeva enne esialgse üheaastase perioodi lõppu taotluse programmi viieaastaseks pikendamiseks.

Programmide eest **antakse ainepunkte erinevalt**. Ainepunktide arv oleneb programmi käigus arendatud oskustest. Näiteks võib inseneriteaduste programmi seostada suurema arvu ainepunktidega kui teatriprogrammi, kui inseneriteaduste programmi käigus arendatakse rohkem oskusi. New Hampshire’i osariigi tasandil on kehtestatud nõue, et keskkooliastme lõpetamiseks on vaja vähemalt 20 ainepunkti, kuid minimaalne kooli lõpetamiseks vajalike ainepunktide arv võib olla kohalikul tasandil suurem (nt 24–27 ainepunkti). Kui lõpetamiseks on vaja üle 20 ainepunkti, on programm „Learn Everywhere“ eriti kasulik, kuna see annab õpilastele meelepäraste ainete ja kursuste valimisel suurema vabaduse.

„Learn Everywhere“ ei mõjuta **koolide rahastamist** ja koolid saavad seega samasuguse rahastamisvalemi alusel edasi tegutseda. Sellega ei nõuta koolidelt uute programmide loomist ega haldustoetust. „Learn Everywhere“i“ läbinud õpilastele antakse tunnistus koos osaleva programmi hindega. Õpilane esitab tunnistuse oma koolile, et saada selle eest ainepunkte. Nii on „Learn Everywhere“i“ raames võimalik tunnustada koolivälistes programmides juba toimuvat õpet. Õpilased saavad luua uusi ja individuaalsemaid õpiteekondi, kogumaks teadmisi, et vastata osariigi haridusameti kehtestatud kooli lõpetamise standarditele.

Üks programmi „Learn Everywhere“ aspekt, mida kogemuste vahetuse ajal tutvustati, oli **mitteformaalõppe edendajate/õpetajate või pakkujate kvalifikatsioon**. Programmide läbiviijad ei pea olema kvalifitseeritud õpetajad. Siiski saavad õpetajad uusi õppeprogramme luua ka väljaspool oma tööaega. New Hampshire'i Haridusministeerium tunnistab, et on vaja tagada heaks kiidetud mitteformaalõppe pakkujate programmide **parem kvaliteet**. See on aga ka tõend programmidega hõlmatud mitmesuguste ainete ja oskuste pakutava väärtuse ning õppe pakumise mitmekesisuse kohta (sh selliste haridustöötajate/juhendajate kasutamine, kes on omandanud kogemusi ja oskusteavet oma kutsealase töö käigus, kuid kes ei pruugi olla kvalifitseeritud õpetajad). Samuti tuleb märkida, et programmi „Learn Everywhere“ vastased pole mitte üksikud õpetajad, vaid pigem kutseühingud ja kõrgharidust reguleeriv asutus.

Üks arutatav teema oli programmide „Learn Everywhere“ **kaasavus**. 2022. aasta maikuu seisuga on haridusamet heaks kiitnud 15 programmi (või pakkujat), mis hõlmavad eri aineid, ja üle 110 ainepunktide andmise kursuse. Kuna enamik programmidest on **seotud kindla geograafilise asukohaga**, osalevad õpilased loomulikult meelsamini programmides, mis toimuvad nende elukoha lähedal. Samuti valmistab probleeme võrdse ligipääsetavuse tagamine **rahaliste ressursside** seisukohast, kuna mõne mitteformaalõppe võimalusega kaasneb õppemaks. Näiteks peavad karateakadeemias käivad õpilased maksma liikmemaksu. New Hampshire'i Haridusministeeriumi eesmärk on need võimalikud takistused ületada ja selleks tehakse koostööd mõne taotlustasu või liikmemaksu võtva organisatsiooniga, et luua võimalusi, nagu astmeline õppemaks vaesemate perede jaoks, või kehtestada **stipendiumid**. Neid võimalusi saab pakkuda väikese sissetulekuga peredest pärit õpilastele, kellel tavatingimustes poleks osalemiseks vajalikku raha.

Järgmise paari aasta jooksul kavatses New Hampshire'i Haridusministeerium uurida, mis takistab väikese sissetulekuga peredest pärit õpilasi programmides osalemast, ja tegeleda nende muredega. Üks probleem, millega ministeerium silmitsi seisab, on selle kulu katmine osariiki kaasamata, kuna viimasel ei pruugi olla selleks raha.

Kogemuste vahetuse ajal esitasid osalised küsimusi ka **taotlusprotsessi** kohta. Selgitati, et New Hampshire'i Haridusministeeriumi ametnikud vaatavad esitatud taotlused läbi ja annavad tehnilist tagasisidet. Taotluse hindamiseks kutsub ministeerium läbivaatusrühmas osalema vabatahtlikke (asjaomasest valdkonnast), näiteks haridusministeeriumi töötajaid, õppekavaeksperte ja asjaomaste valdkondade kvalifitseeritud õpetajaid. Läbivaatusrühma liikmed osalevad selles vabatahtlikult, saades vastutasuks kutsealase arengu punkte. Liikmetele väljastatakse tõend, millele on märgitud täidetud ülesanded ja vabatahtliku töö tunnid. Taotlus-/heakskiitmisprotsess võtab praegu aega umbes kaks-kolm kuud.

Programmides „Learn Everywhere“ **hinnatakse omandatud pädevust** taotlusetapis heaks kiidetud süsteemi abil. Kui programmi pakkujad soovivad teha hindamisprotsessis või programmi muus osas (nt õppekavas) muudatusi, peavad nad haridusministeeriumi väljapakutud muudatustest teavitama. Muudatustaotlust hindab ja selle kinnitab haridusministeerium.

Individuaalsed programmid koostavad **tunnistused** ja tunnistusel esitatava teabe määrab kindlaks haridusministeerium. Kui tunnistus on programmi lõpus väljastatud,

viivad õpilased selle oma kooli. Digitaalset süsteemi veel ei ole, kuid selle protsessi **digiteerimist** arutatakse. Näiteks on haridusministeerium alustanud vestlusi pakkujatega, kes suudavad rakendada õpilaste õppeprotsessi jälgimiseks digisüsteemi – märgipõhist süsteemi, kus iga programmis „Learn Everywhere“ osalenud õpilane saab tunnistuse asemel digitaalse märgi. See kuulaks osariigiüleisesse süsteemi ning koolid ja programmid saaksid sealt kõiki õpilaste teenitud märke vaadata.

Programme jälgib haridusministeerium ja see võib hõlmata õppe pakkujate juures hoitavate üksikute õpilaste õppedokumentide vaatamist. Näiteks peab programmi pakkuja olema võimeline näitama pädevuse hindamise andmeid või seda, kuidas pädevust on hinnatud. Ministeerium võib korraldada programmi jälgimise raames ka kohapealseid kontrole.

Osalejad mainisid ka ohtu, et programmid või kursused võivad muutuda kättesaamatuks pärast seda, kui õpilane on mõnda kursust või programmi alustanud. See osutab vajadusele kehtestada sobivad kaitsemehhanismid, et hoida ära õpilaste haridustee katkemine.

New Hampshire'i Haridusministeerium märkis, et nad hakkasid **programme jälgima ja hindama** alles hiljuti, kuna paljud programmid kiideti COVID-19 pandeemia tõttu heaks vaid aasta tagasi. Samuti rõhutati, et mitteformaalsed programmid võivad vajada **tavapärasest erinevat hindamissüsteemi**, kuna koolide arvestussüsteemides olevad praegused hindamisandmed ei kehti mitteformaalõppe programmide korral.

Osalisel arutasid ka **programmi tutvustamist** ning osariigi poliitilist toetust programmi arendamisel ja rakendamisel. Võimalike huvirühmade seas tehti enne seaduse vastuvõtmist märkimisväärset teavitustööd. „Learn Everywhere'i“ pakuti esimesena selle teavitustegevuse kaudu tutvustatud programmidele ja juba haridusministeeriumile teada olevatele programmidele. Nüüdseks on ministeerium otsinud lisavõimalusi, et kutsuda rohkem programme „Learn Everywhere'iga“ liituma. Algatuse üks edutegur oli see, et alustati kõige innukamate programmidega. New Hampshire toetab programmi „Learn Everywhere“ jätkuvat arendamist, et luua süsteem, mille abil saab tunnustada mitteformaalõpet terves osariigis. Selle raames jätkatakse teadlikkuse suurendamist riigikoolide laiendatud õppimisvõimaluste koordinaatorite seas.

Oluline on ka **poliitiline toetus**: programm kiideti heaks tänu sellele, et partei, mis kontrollis osariigi valitsuse kolme osa, liikus õigusakti ettepanekuga edasi. Projekti jätkusuutlikkus pole täielikult tagatud, sest järgmise valimistsükli ajal võib uus kuberner muudatusi teha. Seega on hädavajalik suurendada algatuse protsesside, sealhulgas jälgimise usaldusväarsust ja läbipaistvust. Mida rohkem programme akrediteeritakse ja mida rohkem õpilasi nendes osaleb, seda keerulisem on „Learn Everywhere'i“ lõpetada.

1.2.2. Teine näide – Soome LUMA-keskuste võrgustik²

Soome LUMA-keskuste võrgustikku puudutavas ettekandes tutvustati, kuidas Soomes toetatakse formaal- ja mitteformaalhariduse seost teaduse, matemaatika ja tehnoloogia valdkonnaga. Umbes 20 aasta jooksul välja töötatud ning alates 2013. aastast riigi rahastatud Soome LUMA-keskuste võrgustik **edendab 3–19-aastaste laste ja noorte tegelemist matemaatika, teaduse ja tehnoloogiaga**, kasutades mitteformaalhariduse meetodeid ja uusi lahendusi (nt lõimivat õpetamist,

² Soome LUMA-keskuste võrgustikku kirjeldati üksikasjalikult analüütilises aruandes välisriikide poliitika ja praktika asjakohaste näidete kohta (D2) ning seda külastati ka Soome õppekäigu ajal. Seetõttu käsitletakse seda siinses aruandes põgusamalt kui teist kaht näidet.

projektipõhist õpet, praktilist tegevust, teaduspõhist õpet, digivahendeid ning väliseid õpikeskkondi).

Soome LUMA-keskuste võrgustik pakub ka mitmesuguseid haridustegevusi nii õppivatele kui ka töötavatele õpetajatele (nt õpitoad, veebikursused, arengupäevad, veebipõhised materjalikogud). **Õpetajaharidus ja -koolitus** ülikoolides on tihedalt lõimitud LUMA-keskuste tegevusega. Koolidega tehtava koostöö kaudu toetatakse ka nende tegevuste lõimimist õpetajate igapäevaellu. LUMA-keskuste korraldatavaid koolilastele mõeldud mitteformaalõppe tegevusi töötatakse tihti välja koostöös õpetajatega, kes kinnitavad, et see on nende kutsealasele arengule väga kasulik, kuna võimaldab neil õpetada aine sisu teistsuguste õppemeetodite abil või sellist õpetamist vaadelda.

Kuigi LUMA-keskuste võrgustik keskendub suuresti teaduse, tehnoloogia, inseneeria ja matemaatika valdkonna haridusele, on selle mudelit **võimalik laiendada**, et kaasata mitut valdkonda hõlmavaid aineid, näiteks säästvate arengule keskendunud haridus, sport, keskkond, ühiskonnaõpetus ja humanitaarsed.

Osalejad olid väga huvitatud **koostööst eri huvirühmadega**. LUMA-keskuste võrgustikku rahastab osaliselt Soome Haridus- ja Kultuuriministeerium ning ministeeriumi rahastuse saamise oluline eeldus on võrgustiku riigiülene tegutsemine (13 LUMA-keskuse kaudu) ning tegevuste pakkumine kõikides piirkondades ja omavalitsustes. Igal LUMA-keskusel on kohalike omavalitsustega koostöölepingud, et tagada tegevustele parem juurdepääs. Võrgustik võtab arvesse **omavalitsuste** ja koolide vajadusi ning **õpetajad ja vanemad on tegevuste kaaskujundajad**. Samuti teeb see koostööd teadusvaldkonnaga, et koostada uusi materjale ja tööviise. Võrgustik on asutanud ka LUMAT-i teadusuuringute foorumi, et suurendada Soome LUMA teadushariduse teadustöö kvaliteeti. Rõhku pannakse õpetajate koolitamise ja elukestva õppe toetamisega seotud teadustööle. Foorum hõlmab teadusseminare, konverentse, suve-/talvekoole ja rahvusvahelisi ajakirju.

Võrgustikul on välja töötatud tugev **juhtimisstruktuur ja koostöökultuur**, mis põhineb ühisel kavandamisel (õpikogukonnad, omavalitsuste esindajad, ettevõtted, organisatsioonid jne). Võrgustikus osalevad peaaegu kõik Soome ülikoolid ning tänu sellele pakutakse programmi tegevusi peaaegu kogu riigis. Iga LUMA-keskus kehtestab aastaprogrammi. LUMA-keskused tegutsevad olenevalt prioriteetsetest valdkondadest piirkonniti pisut erinevalt (ja neil on piirkonna omavalitsustega eraldi lepingud), kuid võrgustiku kaudu toimuv korraldus tagab keskustevahelise parema koostöö (sh vastastikuse hindamise kaudu).

Peale põhitegevuse **töötavad keskused välja veebipõhiseid õppematerjale ja koostavad töövahendeid**, mis toetavad teaduse ja matemaatika valdkonna mitteformaalõppe ürituste korraldamist. Näiteks pakuvad nad materjale teadusteemaliste sünnipäevapidude jaoks ning toetavad neid. Niimoodi saavad vanemad ja lapsed mängida teaduspõhiseid mängu ning see soodustab põlvkondadevahelist õpet. Samuti pööravad nad suurt tähelepanu erivajadustega õpilastele mõeldud õppematerjalide koostamisele. Need materjalid tehakse tihti kõigile kättesaadavaks (nt veebis). Seega saavad neid kasutada ka mitteformaalhariduse pakkujad väljaspool LUMA-keskuseid.

1.2.3. Kolmas näide – Malta gümnaasiumi lõputunnistus ja õppeprofiil

Gümnaasiumi lõpetamisel saavad Malta õpilased **lõputunnistuse ja õppeprofiili (Secondary School Leaving Certificate & Profile, SSC&P)**. SSC&P võeti kasutusele 2012/2013. õppeaastal.

Malta Haridus- ja Tööhõiveministeeriumi hariduse kvaliteedi ja standardite direktoraadi esindajad tutvustasid, kuidas SSC&P abil tunnistatakse viie

gümnaasiumiaasta jooksul kõiki õpisaavutuste ja -kogemuste vorme (formaalseid ja mitteformaalseid). Mitteformaalset õppetegevust kajastatakse õpilaste hinnetelehel.

SSC&P võib väljastada Malta kvalifikatsiooniraamistiku eri tasemetel (tase 1, 2 või 3). Akrediteeritud taseme saamise ainus nõue on formaalõpe ja selle osakaal on 65%. Õpilase hinnetelehele saab lisada ka osalemise akrediteeritud mitteformaalõppe tegevustes ning nende osakaal on kuni 35%.

Alates 2020. aastast vastutab SSC&P eest hariduse kvaliteedi ja standardite direktoraat (Directorate for Quality and Standards in Education, DQSE). DQSE on asutus, mis vastutab kohustusliku koolihariduse hulka kuuluvate mitteformaalsete programmide reguleeriva raamistiku kehtestamise ja sellega seotud protsesside rakendamise eest. DQSE-l on mitteformaalseid tegevusi ja akrediteeritud mitteformaalseid programme käsitlevad õigusraamistikud (alates 2018. aastast). DQSE väljastab ka sertifikaate asutustele, kes soovivad pakkuda SSC&Psse lisatavat mitteformaalset haridustegevust.

DQSE vastutab nende (sh ettevõtlussektori) asutuste registreerimise eest, kes soovivad pakkuda mitteformaalhariduse tegevusi, mida saab kaasata SSC&Psse. DQSE kontrollib vastavusküsimusi (tervishoid ja ohutus), vastutust (sihtrühmad ja töödokumendid) ning õpetamise ja õppimise kavandamist ja elluviimist. Selle akrediteerimisprotsessi hulka kuulub hindamiskülastus ja aruanne, et tagada õpilaste õpitulemuste kvaliteet. Praegu on **registreerunud umbes 400 asutust**. Õppijad saavad teha valiku nende 400 asutuse seast, mille hulka kuuluvad ka vabatahtlikud ja spordiorganisatsioonid. Mõni mitteformaalne õppetegevus on tasuta ja mõne eraõiguslike asutustega seotud tegevusega võivad kaasneda osalemistasud.

Kogemuste vahetuse ajal arutati ka selle tava **kaasavust**, eriti seoses maapiirkondades elavate noortega. Selgitati, et Malta-suguse saare eelis on suur asustustihedus. Samuti on transport Maltal subsideeritud ja tasuta. Kui mitteformaalõppe tegevus toimub kooliajal, tagab transpordi riik. Koolid on jagatud kolledžiteks, mis asuvad õpilaste kodude lähedal. Muul juhul katavad transpordikulud enamasti klubid või samaväärsed asutused.

2021. aastal loodi töörühm, et **SSC&P uuesti läbi vaadata ja teha muudatusettepanekuid**. Üks töörühma pakutud muudatustest on see, et SSC&Pst saaks kvalifikatsiooni tõendav dokument, mitte sertifikaat.³ Selle nimeks saaks Secondary School Leaving Qualification & Profile (SSQ&P). Samuti ajakohastatakse mitteformaalõppe määratlust, et see vastaks rahvusvahelisele diskursusele, ning kustutatakse viide informaalõppele. Ajakohastatud SSQ&P sisaldab ka nõuet akrediteeritud mitteformaalsete tegevuste kohta (osakaal 15%) ja võimalust kinnitada varasemat õppimist mitteformaalsete tegevuste puhul (kuigi varasem mitteformaalõpingute kinnitamise protsess ja kord on veel kehtestamata).

Osalisel arutasid ka **digiteerimist**. SSC&P on juba saadaval digivormingus, mille puhul kasutatakse plokiaheltehnikat. Plokiaheltehnikat pakub Malta eraettevõtte, mis palgati hankemenetluse kaudu.

³ Referentsaruandes (2016) sätestatakse, et kvalifikatsioonikursus on mahukas programm, mis vastab konkreetsetele nõuetele, mis käsitlevad õpitulemuste taset, ainepunktide arvu ning kutsekvalifikatsiooni korral ka ainepunktide jagamist põhioskustele, mis on aluseks teadmiste ja sektoripõhiste oskustele. Terminit „sertifikaat“ saab kasutada seoses kõikide akrediteeritud kursustega, mis ei vasta pakutavate ainepunktide arvu seisukohast kõigile kvalifikatsioonikursuse nõuetele. Malta kvalifikatsiooniraamistiku 3. ja 2. taseme korral on vaja kvalifikatsiooni jaoks 60 ainepunkti, samas kui 1. taseme korral saab täiskvalifikatsiooni 40 ainepunkti eest. Seetõttu loetakse sertifikaadiks kõik akrediteeritud sertifikaadid, mille ainepunktide arv on väiksem kui eespool mainitud arvud. <https://mfhea.mt/wp-content/uploads/2021/03/Referencing-Report-2016.pdf>.

1.3. Mõttevahetus ja lõplik arutelu

Kogemuste vahetuse viimasel sessioonil vahetasid osalised mõtteid rühmaarutelude ja ettekannete põhjal tuvastatud põhiprobleemide ja õpitulemuste üle. Osalised jagasid ka arvamusi tavade Eesti konteksti ülekandmise potentsiaali ja probleemide kohta. Need mõtted hõlmasid järgmist.

- Selle projekti üks kõrghetk oli kokkusaamine ja sel viisil kogemuste vahetamine.
- Mitteformaal- ja formaalõppe lõimimiseks on mitu võimalikku käsitusviisi ja algatust, sealhulgas tegelemine väheste oskustega, hariduses eluliste kogemuste pakkumine, õppe dubleerimise / õpilaste ülekoormamise vältimine, õppe stimuleerimine / õppijate motiveerimine, kaasamise stimuleerimine, mitmekesisemate õppevõimaluste ja pedagoogika pakkumine ning tervisemuredega, näiteks depressiooni ja vaimse tervise probleemidega tegelemine.
- Nende mitteformaal- ja formaalhariduse lõimimise käsitusviiside olemasolu on eelis, kuid see võib ka niisuguse lõimimise eesmärkide selgitamise keerulisemaks muuta.
- Mitteformaalhariduse pakkumine on väga mitmekesine ja kuigi see võib kaasamist toetada, on olemas mitteformaalõppe võimalusi, mis võivad olla majanduslike või geograafiliste takistuste või erivajaduste tõttu piiratud. Üks suur probleem, mida tuleb formaal- ja mitteformaalhariduse lõimimisel silmas pidada, on seega erineva taustaga, näiteks erineva sotsiaal-majandusliku tausta või õpivajadustega või eri geograafilistes paikades elavate õpilaste võrdse ligipääsu tagamine nendele tegevustele.
- Ürituse käigus arutati ning vaadati üle mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise toetamise eri viise, sh:
 - **keskendumine ainepõhistele projektidele**, näiteks loovtöö Eestis (kohustuslik kolmandas kooliastmes);
 - **mitteformaalõppe nõudmine õppekava osana**, nagu Malta näite puhul;
 - õppijatele **väljaspool formaalharidust ühe või mitme valikaine või põhiaine eest ainepunktide** andmine mitteformaalõppe põhjal, nagu programmi „Learn Everywhere“ puhul;
 - mitteformaalõppe keskkondade kasutamine **teadmiste omandamiseks ja kutsealase arengu/koostöö toetamiseks**, mis on asjakohane seoses formaalõppe õppekavaga, nagu LUMA-keskustes.

Mitteformaalhariduse lõimimine formaalharidusega pole üheselt mõistetav ülesanne ja sellega seoses tekib palju küsimusi.

- Kes süsteemi kontrollib (nt keskne vs. kohalikul või kooli tasandil täielikult autonoomne süsteem)? Kui normatiivne peaks kesktasand olema? Millised juhtimisvormid võivad olla tulemuslikumad?
- Kuidas kaasata eri huvirühmi? Kuidas neid projekte edendada?
- Kus sellist õppetegevust pakutakse? Kuidas jaotatakse ülesanded formaal- ja mitteformaalhariduse sektori vahel? (Millistes klassides? Kes hindab õpet? Kes maksab?)
- Mis akrediteeritakse (nt pakkujad või programmid)? Mis on programmi määratlus? Kas lõimimine peaks keskenduma konkreetsetele ainetele või tuleks läheneda üldisemalt? Kuidas programme jälgitakse ja hinnatakse?
- Kuidas saab toetada teiste teenuseosutajate kvaliteedi ja kavatsuste usaldusväärsust?

- Kuidas säilitada õpetajate ja mitteformaalõppe edendajate kutseidentiteeti?
- Kuidas arendada kahe sektori vahel ühiseid eesmärke, töökindlaid andmesüsteeme ja ühist sõnavara?
- Kuidas tegeletakse ebavõrdsusega? Kuidas tagada võrdsed võimalused väheste võimalustega või erivajadustega noortele?
- Kuidas on mitteformaalhariduses osalevad õpilased lõimitud kooli tunniplaanidesse ja tegevustesse?

1.4. Järeldused ja õppetunnid Eesti konteksti ülekantavuse kohta

Veebipõhine kogemuste vahetus andis võimaluse õppida tundma rahvusvahelisi tavasid, mis toetavad kooliväliselt õpet ja selle õppe tunnustamist. Kolme näidet käsitlevatest ettekannetest ja aruteludest selgus, et ühiseid probleeme on palju. Samuti tõsteti esile, et mõnda põhielementi saab Eesti konteksti üle võtta. Teiste osalejariikide kogemuste põhjal on mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise toetamise peamised edutegurid järgmised.

- Pikaajaline **poliitiline pühendumus** (riiklikul ja kohalikul tasandil) on vajalik, et töötada välja formaal- ja mitteformaalhariduse lõimimise soodustamise meetmed, poliitika ja struktuurid. Tutvustatud tavade näidetest nähtub, et poliitiline toetus on keskse tähtsusega ja see võib avalduda mitmel viisil, näiteks New Hampshire'is võttis osariik vastu seaduse ning Soome Haridus- ja Kultuuriministeriumil on oluline osa LUMA-keskuste võrgustiku ja sellega seotud kõrgharidusasutuste rahastamisel. Poliitiline pühendumus on seotud ka rahaliste vahenditega, mis nende meetmete ja hariduse pakkujate vahelise koostöö toetamiseks saadaval on, sealhulgas omavalitsuste lisaressursid, eraõiguslikud sihtasutused, haridussüsteemis lisasuutlikkuse pakkumine, mitteformaalõppe pakkujate ja koolide jaoks mõeldud stiimulid jm, et kõrvaldada materiaalsest ressurssidest sõltuvad takistused ligipääsetavusele.
- **Poliitikaraamistiku loomine** on väärtuslik ressurss, kuid see pole lõimimise jaoks piisav tingimus. Edukaks lõimimiseks on hädavajalik, et huvirühmad (sh kohalik omavalitsus, tööandjad, õpetajad, koordinaatorid, mitteformaalhariduse pakkujad, õpilased ja (vana)vanemad) oleksid reformist teadlikud ning sellesse kaasatud. Huvirühmad vajavad selgust selle kohta, mis on lubatud ja nõutud, ning piisavaid teadmisi, et lõimimisprojekte rakendada.
- Asjakohase **kutsealase arengu** võimaluste pakkumine õpetajatele, mitteformaalõppe meetodite kaasamine nende pidevasse kutsealasesse arengusse ning **õpetajate põhikoolitus** võivad toetada formaal- ja mitteformaalhariduse lõimimist. Toetust vajavad ka mitteformaalhariduse pakkujad, kuna neil võib tekkida vajadus muuta oma tegevuse korraldamise asukohta, õppijate ja töötajate valikut ning hindamis- ja järelevalvetavasid.
- **Noori ja õpilasi tuleb jõustada** personaalse õpiteekonna loomisel ning otsustamisel, millist pädevust (teadmised, oskused, suhtumised ja väärtused) nad soovivad omandada.
- Arutelude käigus rõhutati korduvalt, et väga oluline on tagada **võrdne ligipääsetavus** mitteformaalõppe võimalustele, samuti nende tunnustamine ja valideerimine. Selleks võib vaja olla suunatud abi, mida tuleb osutada ennekõike haavatavatele rühmadele.
- Mitteformaalõppe programmide akrediteerimise ja hindamise seisukohast on vaja **terviklikku ja läbipaistvat mudelit**, kuna tugevad akrediteerimissüsteemid võivad anda formaalõppe pakkujatele kindlustunde, et akrediteeritud

mitteformaalharidus on kvaliteetne. Nagu New Hampshire'i Haridusministeerium oma ettekandes mainis, peavad protsess ning selle etapid olema selged ja läbipaistvad, et algatus oleks usaldusväärne ja kestlik. Huvirühmade rollide ja vastutusalade selge jaotus võib aidata tagada koordineeritud teenuseosutamise ning suurendada pühendumust. Soome LUMA-keskuste võrgustikul on tugev juhtimisstruktuur ja ühistegevusel põhinev töökultuur, mis tagab parema koostöö. Selliseid partnerlussuhteid tuleb kohaliku kontekstiga kohandada ja need peaksid kasutama ära olemasolevaid koostöökanaleid. See kajastus hästi Soome mudelis, mille puhul töötas iga LUMA-keskus esmatähtsate valdkondade põhjal välja oma tegevusmudeli. Sellega on hõlmatud ka eraldi lepingud piirkonna omavalitsustega.

- Tavade **pideva järelevalve ja hindamise** tagamine aitab luua tagasiside-mehhanismi, mis täiustab järjepidevalt rakendamist. Andmete ja tõendusmaterjali kogumine võimaldab ressursse, tavade pidevat täiendamist ja koostöömeetodeid esikohale seada.
- Viimasena nähtus tavade näidetest, et üks kasulik mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise edendamise viis on **alustada tagasihoidlikult** (nt katseprojektide ja väikeste algatuste kaudu). Pärast neid esialgseid etappe tuleb aga tavasid laiendada, et kaasata rohkem õppijaid/pakkujaid ning saavutada süsteemsem mõju ja katvus. Edasiarendamine on samuti vajalik, et suurendada süsteemi vastupidavust ning muuta see poliitiliselt sõltumatuks ja kestlikuks.

2. Õppekäik Soome

Õppekäik Soome korraldati projekti „Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe lõimimiseks formaalõppega“ raames, mida toetab Euroopa Liit struktuurireformi tugiprogrammi (REFORM/SC2021/066) kaudu. Projekti üldeesmärk on toetada Eesti riigiasutusi reformide väljatöötamise, arendamise ja rakendamise suutlikkuse parandamisel, et hõlbustada formaal- ja mitteformaalhariduse lõimimist. Õppekäik aitas kaasa selle eesmärgi ning ka projekti ühe eeldatava tulemuse saavutamisele ehk aitas tagada, et Eesti ametiasutused ja huvirühmad oleksid teadlikud poliitikavariantidest, sealhulgas õigusaktidest, rahastamiskavadest ja juhtimisviisidest, mis aitavad formaal- ja mitteformaalõpet paremini lõimida.

Õppekäigu eesmärgid olid järgmised: 1) anda Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumile võimalus suurendada oma teadmiste pagasit, 2) vahetada mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise parema toetamise häid tavasid ning 3) kasvatada Eesti huvirühmade huvi ja osalusmäära.

Soome valiti õppekäigu sihtkohaks **välisriikide poliitika ja praktika asjakohaste näidete analüütilise aruande (D2)** raames tehtud analüüsi ning valdkonna ekspertidega, sealhulgas Soome Noorsoouuringute Võrgustiku vanemteaduri Tomi Kiilakoskiga korraldatud lisakonsultatsioonide põhjal.

Tomi Kiilakoski nimetas hiljutises artiklis ([„Without wings of learning, one remains a prisoner of the ground“](#)) kolm võimalikku mitteformaalõppe tunnustamise vormi.

„Esiteks võib see tähendada, et formaalõppe meetodid muutuvad. Ülevalt allapoole suunatuse ja hierarhilisuse asemel muutuvad need õppijakeskseks ja dialoogipõhiseks. Näited selle kohta on töökohapõhine õpe, seikluskasvatus või mängustamine.

Teine tunnustamise vorm on mitteformaalõppe tulemuste arvestamine ja valideerimine ning see on olnud aastaid arutelude ja arendustegevuse keskmes. Selle protsessi kaudu paraneb väljaspool ametlikke institutsioone toimunud õppimise ametlik staatus ning selle väärtus ühiskonnale suureneb.

Kolmandaks saab mitteformaalõppe tähtsust suurendada ulatuslikuma kutsealase koostöö kaudu. Minu kodumaal Soomes väljendub see koolipõhise noorsootöö kiires kasvus. Noorsootöö õppeprotsess on enamasti tähtajatu: rõhku pannakse protsessile endale, mitte õpitulemustele või varem kindlaks määratud eesmärkidele, ning oluline on vastastikuste suhete mõju. See formaal- ja mitteformaalõppe kombinatsioon on üks viis, kuidas koolide õpikeskkonda rikastada.“

Õppekäigu eesmärk oli leida Soomest näiteid kõigi kolme mitteformaalõppe tunnustamise vormi kohta. Näiteks käsitleti esimest mitteformaalõppe tunnustamise vormi Helsingi Ülikooli LUMA-keskuses (ChemistryLab Gadolin). Soome LUMA-keskuste võrgustikku kirjeldati ja hinnati **analüütilises aruandes välisriikide poliitika ja praktika asjakohaste näidete kohta (D2)** ning seda arutati lähemalt **veebipõhise kogemuste vahetuse** käigus 3.–4. mail 2022. Selle asemel et korrata varasemat arutelu ja hindamist, sooviti õppekäigul uurida, kuidas mõni LUMA-keskuse tegevus praktiliselt toimib, ning rääkida teadlaste ja õpetajatega, kes on kaasatud teenuse osutamise eelsesse tegevuse väljatöötamise ja rakendamisse.

Teine (ja mõningal määral ka esimene) mitteformaalõppe tunnustamise vorm väljendus Soome kutsehariduse ja paindliku õppe reformi ning mitteformaalse täiskasvanuõppe ja gümnaasiumihariduse seoste kaudu.

Kolmandat mitteformaalõppe tunnustamise vormi näitlikustasid Nuoska kooli- ja haridusasutuste põhise noorsootöö eksperdikeskus ning Soome uus vabaajategevuse mudel.

Siinne aruanne põhineb õppekäigu ajal tehtud ettekannetel ja nendele järgnenud rühmaaruteludel. Aruanne algab Soome poliitikakonteksti lühitutvustusega, millele järgneb kokkuvõtte Soome tavade näidete kohta, mida õppekäigu raames esitleti ja arutati:

- Esimene näide – Nuoska kooli- ja haridusasutuste põhise noorsootöö ekspordikeskus
- Teine näide – Soome vabaajategevuse mudel
- Kolmas näide – Soome kutsehariduse ja paindliku õppe reform
- Neljas näide – seosed mitteformaalse täiskasvanuõppe ja gümnaasiumiõppe vahel

Viimasena esitatakse aruandes mõned kokkuvõtavad märkused.

2.1. Soome poliitikakontekst

Soome Haridus- ja Kultuuriministeerium vastutab haridus-, teadus-, kultuuri-, spordi- ja noorsoopoliitika arendamise eest. Kuigi haridus-, noorsoo- ja spordipoliitika kuuluvad kõik haridus- ja kultuuriministeeriumi alla, korraldavad neid eri osakonnad ja eri ministrid. Näiteks kuuluvad põhikooliharidus, gümnaasiumiharidus, kutseharidus ning täiskasvanute vabaharidus haridusministri vastutusalasse, samas kui kõrgharidus, teadus, kunst, kultuur, noorsootöö ja sport on teadus- ja kultuuriministri vastutusalas.

Haridus- ja Kultuuriministeeriumi haldusalasse kuulub 13 valitsusasutust ning avalik-õiguslikku organit, sealhulgas Soome Riiklik Haridusamet, Soome Akadeemia ja Soome Kunstide Edendamise Keskus. Erinevalt Eestist ning selle Haridus- ja Noorteametist (Harno) ei ole Soomel riiklikku noorsootöö ametit ning see on ka üks põhjus, miks asutati noorsootöö ekspordikeskused (vt esimene näide, Nuoska).

2.1.1. Soome noorsootöö seadus

Soomel on olnud eraldi noorsootöö seadus alates 1970. aastate algusest. [Noorsootöö seadusega](#) on hõlmatud noorsootöö ja -tegevus, noorsoopoliitika ning sellega seotud keskvalitsuse ja kohaliku omavalitsuse vastutusalad, sektoriülene koostöö ja riigirahastus. Seadust täiendab [valitsuse määrus noorsootöö ja -poliitika kohta](#)⁴. Lisaks käsitletakse noortega seotud probleeme ning noorte õigusi ja kohustusi mitmes muus seaduses.

Noorsootöö seaduse (mida ajakohastati viimati 2017. aastal) eesmärk on:

- edendada noorte sotsiaalset kaasamist ning anda neile võimalus mõjutada ja parandada ühiskonnas osalemiseks vajalikke oskusi ja võimeid;
- toetada noorte arengut, sõltumatust ja kogukonnatunnet ning soodustada selleks vajalike teadmiste ja oskuste omandamist;
- toetada noorte vabaajategevust ja kaasatust kodanikuühiskonda;
- edendada noorte seas diskrimineerimisvastast võitlust ja võrdsust ning nende õiguste kasutamist ning
- parandada noorte arengu- ja elutingimusi.

⁴ Euroopa Komisjon (2019). Soome noorsoopoliitika 2019; Youth Wiki riiklikud kirjeldused, https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-06/Finland_2019.pdf.

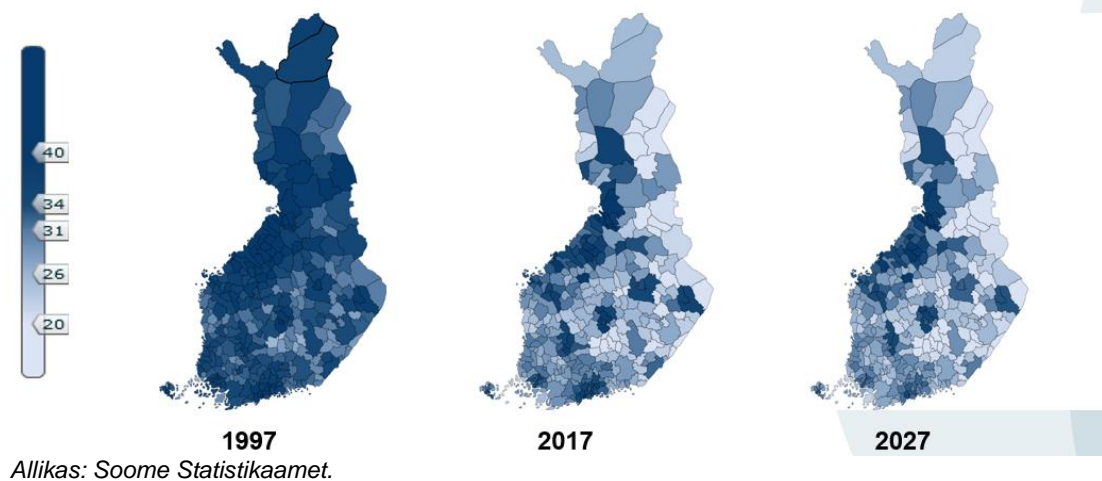
Haridus- ja Kultuuriministeerium vastutab riikliku noorsoopoliitika üldise haldamise, koordineerimise ja arendamise eest. Noorsootöoga seotud kohalike haldus-ülesannete ja poliitika eest vastutavad riigi piirkondlikud ametiasutused. Kohalikud omavalitsused on kohustatud looma kohaliku noorsootöö ja -tegevuse tarbeks vajalikud eeltingimused, pakkudes noortele teenuseid ja ruume ning toetades nende osalemist ühiskonnaelus. Sarnaselt ministeeriumiga on ka kohalikes omavalitsustes eraldi osakonnad hariduse ja noorsootöö jaoks. See võib vahel takistada kahe poliitikavaldkonna koostööd.

2017. aasta noorsootöö seaduses ei ole enam selliste noorsootöö vormide loetelu, mis peaksid olema kohalikul tasandil kättesaadavad, kuid selles on sätestatud, et kohalikud ametiasutused vastutavad selle sisu arvesse võtmise eest, lähtudes kohalikest vajadustest. Valitsuse ettepanekus (PG 11/2016 / Soome valitsuse ettepanek parlamendile seoses noorsootöö seaduse sisuga, soome ja rootsi keeles⁵) kirjeldatakse aga noorsootöö võimalikku sisu ja mida see on traditsiooniliselt Soomes hõlmanud: noorte hariduslik suunamine; ruumid ja võimalused huvitegevuseks; noorte teavitamine ja nõustamine; noorteorganisatsioonide ja muude noorteühenduste toetamine; spordi ja kultuuriga seotud, rahvusvahelised ja kultuuridevahelised noortele mõeldud tegevused; noorte keskkonnaharidus, noorte töötubade teenused ning mobiilne noorsootöö.

Noorsootöö seaduses on noored määratletud kui alla 29-aastased. 2018. aastal oli Soomes ligikaudu 1,8 miljonit noort (32% elanikest). Eeldatavasti väheneb noorte arv 2029. aastaks 1,6 miljonile.

Noorte osakaal kogurahvastikust erineb Soomes suuresti ja noored kipuvad koonduma suurematesse linnakeskustesse. See muudab ka noorsootöö riikliku juhtimise keeruliseks.

Joonis 2.1 Noorte osakaal kogurahvastikust (omavalitsused)

2.1.2. Riiklik noorsootöö ja -poliitika programm

Soome noorsootöö seaduses on sätestatud, et riigi valitsus koostab iga nelja aasta järel noorsoopoliitika arenguprogrammi ehk riikliku noorsootöö ja -poliitika programmi (VANUPO)⁶, et parandada noorte elu- ja arengutingimusi. Selles programmis määrab valitsus oma noorsoopoliitika eesmärgid ja nende saavutamise meetmed. See tugineb noorsootöö seadusele, aga ka valitsuse programmile.

⁵ https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/HallituksenEsitys/Sidor/RP_111+2016.aspx.

⁶ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162381/OKM_2020_4.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Valitsuse programm „Kaasav ja pädev Soome – sotsiaalselt, majanduslikult ja ökoloogiliselt kestlik ühiskond“ aastateks 2019–2023 hõlmab lubadust edendada pädevust, haridust, kultuuri ja innovatsiooni, sealhulgas kõikides haridusastmetes hariduse ja pädevuse taseme tõstmise ning õpitulemuste erinevuste vähendamise teel, samuti parandada laste ja noorte heaolu.

Nende eesmärkide saavutamiseks on Soome valitsus võtnud järgmised kohustused:

- pakkuda võrdseid võimalusi personaalsete õpiteekondade järgimiseks (nt rahastades positiivset diskrimineerimist, soodustades paindlikumat õpetamist ja pakkudes piisavalt tuge ning tugevdades koolide kui kogukonnakeskuste ja heaolu eestkõnelejate positsiooni);
- töötada välja riiklikud põhimõtted õppe arvestamiseks ja tunnustamiseks, et muuta nähtavaks pädevus, mille üksikisikud on omandanud haridussüsteemi eri vahendite abil (ja tööelu käigus);
- tagada igale lapsele ja noorele head võimalused tegeleda koolipäeva raames meelepärase vabaajategevusega (töötades välja Islandi mudeli Soome versiooni);
- toetada ja parandada koolide hommiku- ja pärastlõunategevuste, klubide ning omavalitsuste ja kolmanda sektori teenuseosutajate koostöö kvaliteeti ning
- edendada tasuta vabaajategevust koolipäeva raames.

Praeguses riiklikus noorsootöö ja -poliitika programmis aastateks 2020–2023 on valitsuse noorsoopoliitika eesmärgid järgmised:

- noortel on eeltingimused igapäevaelu sujuvaks toimimiseks (sotsiaalse tõrjutuse vähendamine);
- noortel on võimalused ja oskused osaleda ja mõju avaldada ning
- noored usaldavad ühiskonda (diskrimineerimisvastase võitluse tugevdamine ja turvalisuse suurendamine).

Noorsoopoliitika esimese eesmärgi raames toetatakse mitut valdkonda hõlmavat koostööd ning ennekõike noorsootööd üldhariduse ning kutseõppe- ja koolituse valdkonnas (vt esimene näide, Nuoska eksperdikeskus). See hõlbustab eelduste kohaselt haridusasutuste koostööd kohalike omavalitsuste ja kolmanda sektori osalistega. Lisaks eeldatakse, et haridusasutuste kogukondlik koolikultuur muutub tugevamaks ning õpilaste rollid ja võimalused koolikogukonnas mõju avaldada paranevad.

Noori toetatakse ka neile meelepärase hobiga tegelemisel. Üks selle eesmärgi toetamise meede on Soome vabaajategevuse mudel, mis toetab noorte osalemist huvitegevuses ning tagab võimalused laste ja noorte vabaajategevuseks (vt teine näide, Soome vabaajategevuse mudel).

Seoses noorsoopoliitika kolmanda eesmärgiga arvestatakse valitsuse programmi 2019–2023 alusel koostatavas kiusamise ja üksinduse vastases tegevuskavas kiusamist, mida noored kogevad eri keskkondades. Haridusasutuste kogukondlikku tegevuskultuuri tugevdatakse ning koolide ja haridusasutuste töötajate ja õpilaste seas suurendatakse kogukonnatunde ning suhtlusoskustega seotud pädevust. Seda eesmärki toetatakse eeldatavasti mitteformaalõppe ja eri osaliste vahel tehtava koostööga.

2.1.3. Noorsootöö eksperdikeskused

Haridus- ja Kultuuriministerium arendab noorsoosektori teenuseid ja oskusteavet noorsootöö eksperdikeskuste ja riiklike noortekeskuste tegevuse toetamise kaudu.

Noorsootöö eksperdikeskused moodustavad võrgustiku, mis toetab riiklikus noorsootöö ja -poliitika programmis 2020–2023 seatud eesmärkide saavutamist. Eksperdikeskus võib koosneda ühe või mitme üksuse lepingupõhisest konsortsiumist.

Noorsootöö eksperdikeskuste roll ja vastutusala on noortega seotud küsimuste alaste põhi- ja eriteadmiste ning eksperdi- ja muude noortega seotud valdkondade teenuste arendamine ja edendamine noori, noorsootööd või noorsoopoliitikat käsitlevate teadmiste ja teabe loomise, koostamise ja kasutamise või jagamise teel.

Noorsootöö eksperdikeskuste esmatähtsad valdkonnad määrab kindlaks Haridus- ja Kultuuriministreeium ning sel viisil kavandab ja arendab valitsus keskselt olulisi noortega seotud teemasid. Rahastust antakse neljaks aastaks ja umbes miljon eurot aastas. Eksperdikeskuste tulevased teemad ja esmatähtsad valdkonnad olenevad valitsuse edaspidistest prioriteetidest. Nagu eespool märgitud, kompenseerivad noorsootöö eksperdikeskused suuresti asjaolu, et Soomel (erinevalt Eestist) puudub riiklik noorsootöö amet.

Noorsootöö eksperdikeskuste esmatähtsad valdkonnad aastateks 2020–2023 on järgmised:

- noorsootöö omavalitsustes;
- noorsootöö valdkonna olukorrapilt ja selles tegutsevate organisatsioonide mõju;
- sotsiaalne kaasamine ja mõju avaldamine;
- suunatud noorsootöö;
- digitaalne noorsootöö;
- noorsootöö koolides ja haridusasutustes (vt esimene näide, Nuoska).

Soolist võrdsust, diskrimineerimisvastast võitlust ja kakskeelsust käsitletakse kõikides noorsootöö eksperdikeskustes horisontaalsete teemadena.

2.2. Soome tavad

2.2.1. Esimene näide – Nuoska kooli- ja haridusasutuste põhise noorsootöö eksperdikeskus

Üks Soome kuuest noorsootöö keskusest on Nuoska: konsortsium, mida koordineerib ja haldab Kagu-Soome Rakenduskõrgkool. Nuoska eksperdikeskus keskendub koolides ja haridusasutustes toimuvale noorsootööle. Täpsemalt töötab see koolides ja haridusasutustes välja noorsootöömudeleid piirkondlikult ja riigi tasandil. Selle eesmärk on toetada noorte arengut, sõltumatust, kogukonnatunnet, teadmisi ja oskusi.

Riikliku noorsootöö ja -poliitika programmi 2020–2023⁷ alusel jõuab noorsootöö sihtrühma suurima osani siis, kui seda tehakse koolide ja haridusasutuste koostöös: „Noorsootöö pakub asjakohast tuge, mis vastab noorte vajadustele, parandab õpilaste koolirahulolu ning mida saab kasutada koolides ja haridusasutustes kiusamisprobleemiga tegelemiseks. Seda koostööd tuleks kujundada, tugevdada ja arendada eri valdkondades (nt noorte üldise heaolu parandamine ja nende vaimse tervise toetamine ning teisese tasandi ühiselamuteenused). Koolidel ja haridusasutustel võib olla ka oluline osa huvitegevusega tegelemise võrdsete võimaluste edendamisel, kui nad pakuvad ruume vabaajategevuste jaoks koolipäeva raames ja muul ajal. Koolides ja haridusasutustes tehtav noorsootöö hõlbustab noorte

⁷ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162381/OKM_2020_4.pdf?sequence=1&isAllowed=y (lk 44).

sujuvat üleminekut ühelt haridusastmelt teisele ning ühest küljest tihedamat koostööd koolide ja haridusasutuste vahel ning teisest küljest omavalitsuste noorsootöö raames korraldatavate vabaajategevuste ja vabaajategevuste sisu pakkuvate mittetulundusühingute vahel“.

Nuoska eksperdikeskuse eesmärk on:

- laiendada koolides ja haridusasutustes toimuvat noorsootööd kogu riigis ning
- tagada, et koolides ja haridusasutustes toimuv noorsootöö oleks kvaliteetne ja hindamispõhine.

Nuoska eksperdikeskuse ülesanne on:

- koostada, rakendada ja levitada parimaid koostötavasid noorsoo- ja haridussektori vahel;
- kirjeldada ja töötada välja koolides ja haridusasutustes noorsootöö mudelid ja meetodeid ning
- koordineerida kõigi kuue eksperdikeskuse kakskeelset tegevust.

Konsortsiumi ja sellesse kuuluvate eksperdikeskuste individuaalsed ülesanded on järgmised:

- Soome Sõltuvusainete Kuritarvitamise Ennetamise Assotsiatsioon (Ehkäisevä päihdetyö Ehyt) – valdkondadevahelise koostöö mudelite väljatöötamine ja metodoloogiline koolitus;
- tervist edendav vabatahtlik organisatsioon ja eksperdiasutus (Folkhälsan förbund) – rootsikeelsete õppeasutuste võrgustiku ja teabevahetustegevuse säilitamine;
- Soome-Rootsi Info- ja Kultuurikeskus (Förening Luckan) – Rootsi keskkondade koostöö tugevdamine ja kiusamise ennetamise tegevusmudelite väljatöötamine;
- Soome Vaimse Tervise Ühing (Mieli Suomen Mielenterveys) – töövahendite ja koolituse pakkumine, et suurendada vaimse tervisega seotud oskusi;
- Soome Noorsoouuringute Võrgustik (Nuorisotutkimusseura) – tõhususe hindamine ning näitajate ja kvaliteedikriteeriumite väljatöötamine;
- Arenduskeskus Opinkirjo (Kehittämiskeskus Opinkirjo) – heaolu parandamise meetodite ja tegevusmudelite väljatöötamine;
- Omavalitsuste Noorsootöö Eksperdikeskus (Kunnallisen nuorisotyön osaamiskeskus Kanuuna) – noorsootöö määratlemine ja arendamine õppekavast lähtudes ning võrgustike ja kohaliku kogukonna koostöö arendamine;
- Vantaa linn (Vantaan kaupunki) – koolituste, ürituste ja vastastikuste kohtumiste korraldamine ning kutsealase dialoogi funktsionaalsuse arendamine ning
- Åbo Akademi Ülikool (Åbo Akademi) – nähtuste uurimine Rootsi osaliste vaatepunktist.

Eksperdikeskus tugineb konsortsiumi partnerite viimase kümnendi jooksul kogutud kogemustele, mis hõlmasid noorsootöö haridustöötajate koostöövõrgustikku, mille raames töötati välja raamatuid ja juhendeid ning arendati Euroopa Liidu rahastatud projekte, nagu „[Together Forward](#)“ (Euroopa Sotsiaalfond). Alates 2022. aasta septembrist juhib Kagu-Soome Rakenduskõrgkool ühtlasi programmi „Erasmus+“ rahastatavat projekti „[Youth Work in Schools](#)“, mis aitab rahvusvaheliselt levitada selle valdkonna õppe- ja häid tavasid. Projekti partnerid on Freguesia de Vila Boa do Bispo (Portugal), Panepistimio Thessalias (Kreeka) ja Saaremaa Noorsootöö Keskus (Eesti), samuti Mikkelis omavalitsus (Soome). Projekti rakendatakse 2025. aasta augustini.

Vajadus sellise noorsootöö ning koolide ja haridusasutuste koostöö järele on tehtud kindlaks hiljutiste uuringute ja küsitluste käigus ning see tuleneb üha kasvavatest probleemidest seoses noorte vaimse tervise ja heaoluga. [Soome põhihariduse seaduse](#) alusel peavad koolid tagama õpilaste heaolu ja rahulolu. Õpetajatel ja teistel koolitöötajatel ei pruugi alati olla aega, ressursse ega oskuseid, et vastata selles valdkonnas õpilaste vajadustele. Seetõttu on vaja tuua haridusvaldkonda ja selle ümber rohkem täiskasvanuid ning toetada mitut valdkonda hõlmavat koostööd.

Lisaks on Soomes alates 1. augustist 2021 kooliharidus kohustuslik kuni 18. eluaastani või gümnaasiumi lõpetamiseni (kas üldise gümnaasiumiharidusena või kutseõppena). Enne seda reformi oli koolikohustus üheksa aastat (kuus aastat põhikooli alumises ja kolm aastat ülemises astmes). Reform avaldab lisasurvet põhikooli ülemise astme ja gümnaasiumiastme vahelisele üleminekuetapile ning eelduste kohaselt saab koolipõhine noorsootöö seda üleminekut toetada.

Lisaeelistena aitab koolipõhine noorsootöö parandada koolitöötajate arusaama noorsootööst ja selle meetoditest ning annab noorsootöötajatele uusi võimalusi rohkemate noorte kaasamiseks ja nendega suhtlemiseks.

Kontseptuaalselt esitletakse koolipõhist noorsootööd rahvusvahelises kirjanduses kas utoopiana või düstoopiana.

Utopia	Düstopia
■ Koolide töökultuuri ja kogukondade muutumine – Noortele suunatud haridus– Põlvkondadevaheliste suhete muutumine■ Formaal- ja mitteformaalõppe ühendamine■ Noorsootöötaja kui sõltumatu amet mitut kutseala hõlmavates võrgustikes	■ Noorsootöö koloniseerimine koolide poolt – Distsipliin ja järelevalve vahetundide ajal– Sekkumine häirete korral■ Abiõpetajatena töötamine (nn abikäed)■ Alluv positsioon ilma võimaluseta tegutseda võrdse partnerina

Allikas: *Soome Noorsoouuringute Võrgustiku ettekanne.*

Omaavalitsuste noorsootöö on viimastel aastatel laienenud ja selle laienemise raames on viimasena lisandunud koolipõhine noorsootöö. Soomes on umbes 3000 noorsootöötajat, kellest ligikaudu 400 osaleb koolipõhises noorsootöös (täistööajaga ja osalise tööajaga noorsootöötajad). Peaaegu kõik Soome kohalikud omavalitsused pakuvad ühel või teisel viisil koolipõhist noorsootööd.

Sellest koolipõhise noorsootöö kasvust hoolimata ei ole Soome praegune olukord ei utopia ega düstopia. Koolipõhisel noorsootööl on Soome noorsootöös endiselt üpris traditsiooniline suunitus ning utoopilisi eesmärke esineb harva. Eesmärgid ja meetodid määratakse üldjuhul kindlaks omavalitsuse või riikliku tasandi asemel individuaalsel või rühma tasandil. Seetõttu on vaja riiklikke suuniseid ja norme, mis toetaksid koolipõhise noorsootöö rakendamist. Nuoska eksperdikeskusel on selles tähtis osa.

Õpetajatevahelised seosed kipuvad olema paljudes omavalitsustes suhteliselt nõrgad ja vähearenenud. See võib kajastada asjaolu, et koolipõhist noorsootööd korraldavad, koordineerivad, kavandavad ja hindavad omavalitsuste noorsootöö osakonnad, mis on koolistruktuuridega vähem seotud. Haridusosakondade koostööd saab paljudes omavalitsustes parandada ka koolides lõimituma noorsootöö edendamise kaudu.

Õppekäigu ajal jagati heade tavade mudeleid ja töövahendeid, mis on välja töötatud eksperdikeskuse kaudu ja mida rakendati Vantaa linnas. Need on järgmised.

Rühmatöö (ingl grouping)

Rühmatöö on noorsootöö meetod ja põhimõte, mida kasutatakse rühmades sotsiaalse kaasatuse ja suhtlusoskuste suurendamiseks, eriti uue rühma moodustamise korral. Koolikeskkonnas toimub see ennekõike kooliaasta alguses.

Koolide noorsootöötajad kasutavad rühmatööd pideva protsessina, et parandada rühmadünaamikat, ja meetodina, mis annab kõikidele rühmaliikmetele võimaluse avaldada arvamust. Rühmatöös kasutatakse eri meetodeid ja need on mõeldud vastama rühma vajadustele. Et rühmatöö oleks võimalikult kasulik, tuleks seda kaaluda ja käsitleda protsessi, mitte ühekordse sündmusena.

Rühmatööd kasutatakse tavaliselt klassis ning klassiõpetaja või koordineeriv õpetaja peaks rühmatöös osalema, kuna ta kuulub samuti rühma. Rühmatööd kasutatakse ka väiksemates rühmades, mis on moodustatud eri põhjustel või eri nähtuste põhjal (nt uude hariduskeskkonda siirdumisega seotud hirmude ja muredega noorte rühm).

Selle eesmärk on kaasata rühmatöösse mitme valdkonna esindajaid. Tavaliselt on tööpartneriks kooli sotsiaalteenuste valdkonna esindaja või teine noorsootöötaja.

Üks näide rühmatöö ning noorsootöötajate ja klassiõpetajate vahelise koostöö kohta on [Kasku](#). Kasku on ennekõike mõeldud õpilastele, kes alustavad õpet põhikooli ülemises astmes (7. klass), ning seda rakendatakse kolme sessiooni vältel (iga sessioon kestab ühe tunni). Kavandamiseks ning noorsootöötajate ja õpetajate vaheliseks mõttevahetuseks on vaja lisaks kolm-neli tundi. Kasku mudeli eelis on, et see pakub:

- klassiõpetajate ja noorsootöötajate vahelise koostöö struktuuri;
- klassiõpetajale võimalust jälgida oma klassi;
- võimalust muuta juhendaja erialane roll ja teadmised kooli õpilastele ja töötajatele nähtavaks;
- võimalust arendada klassis koostööd ja parandada õhkkonda;
- suuremat võimalust vastutada rühmas oma rolli eest;
- tugevamaid osalisi;
- võimalust edendada ja tugevdada osalemist ning
- võimalust avaldada arvamust ja saada märgatud.

Kooliväline töö (ingl bridging)

Koolipõhise noorsootöö raames töötavad kooli noorsootöötajad (oma kooli) noortega ka väljaspool kooli. Koolivälise töö eesmärk on toetada täielikult noorte heaolu.

Praktikas hõlmab kooliväline töö väikeseid eesmärgi saavutamisele keskendunud rühmi, mis tulevad pärast kooli kokku, mobiilset noorsootööd (reede õhtud, pühad, kooliürituste lõpp ja algus) ning koostööd omavalitsuste noorsootöötajatega.

Noorsootöötajad jagavad oma tähelepanekuid noorte koolivälise heaolu kohta koolipõhiste arutelude käigus – see hõlmab eri liiki nähtusi, ohutust ning teavet vabaajategevuse ja keskkondade kohta.

Peale eksperdikeskuse on Haridus- ja Kultuuriministerium toetanud ka üksikuid projekte, mille eesmärk on tugevdada ja arendada noorsootööd koolides ja haridus-asutustes. 2020. aasta teises pooles võeti omavalitsuspõhiste kaheaastaste projektide jaoks kasutusele 6,5 miljoni euro suurune lisaelarve. Rahastust anti 114 projektile, sealhulgas noorsootöötajate palkamiseks ning uute koostöö- ja rakendusemudelite väljatöötamiseks. Algatuse eesmärk oli:

- leevendada veebipõhise kaugõppe / veebiõppe ebasoodsat mõju ning lihtsustada laste ja noorte üleminekut klassiõppele ning (olenevalt koroonaviirusega seotud olukorrast) minna lõpuks taas üle kaug-/veebiõppele ning
- toetada laste ja noorte üldist heaolu ning nende pühendumust kooli/haridus-asutuse kogukonnale, suurendades nende toimetulekuoskusi ja ennetades tõrjutust.

Aruanded projektide põhiväljundite ja -tulemuste kohta avaldatakse 2022. aasta lõpus ning praegu arutatakse Soome parlamendis sarnaste projektide jaoks lisarahastuse andmist.

2.2.2. Teine näide – Soome vabaajategevuse mudel⁸

Soome vabaajategevuse mudeli (sm *harrastamisen Suomen malli*) eeskujuks on olnud Islandi mudel, mis võeti kasutusele 1990. aastatel. Alguses kavatseti seda kaasata Nuoskas (vt eespool), kuid lõpuks otsustati see võtta kasutusele eraldi algatusena. Mudelit katsetati 2021. aastal ja katseprojektis osalenud omavalitsustele tehti kättesaadavaks 9,5 miljoni euro suurune rahastus.

Soome mudeli põhieesmärk on suurendada laste ja noorte headolu. Selle siht on võimaldada igal lapsel ja noorel tegeleda koolipäeva raames tasuta meelepärase vabaajategevusega.

Soome mudel ühendab laste ja noortega vabaajategevuse teemal konsulteerimise (küsimustiku kaudu), olemasolevate heade protseduuride ja tavade koordineerimise ning koolide ja vabaajategevuse valdkonna osaliste koostöö.

Soome vabaajategevuse mudeli põhimõte on, et tegevus oleks lastele ja noortele nauditav ning põhineks laste ja noortega kohalikul tasandil peetud konsultatsioonidel (see on eeldus).

Sihtrühm on kohustuslikus koolihariduses osalevad 1.–9. klassi õpilased (st lapsed vanuses 7–16 eluaastat), samuti lisaõppes osalevad õpilased⁹.

Rahastatavat vabaajategevust pakutakse tasuta enne kooli, kooli ajal ja/või pärast kooli ning seda saavad korraldada koolid või muud teenuseosutajad. Vabaajategevusi saab pakkuda kooli ruumides või nende lähedal.

Pikaajalisem eesmärk on kinnistada Soome mudel omavalitsustes püsiva meetodina. See võib hõlmata õigusliku aluse loomist ja keskvalitsuse rahaeralduste süsteemi uurimist. Praegu korraldatakse algatust iga-aastaste valitsuse toetuse taotlusvoorude kaudu. 2021/2022. õppeaastal andis valitsus omavalitsustele kohalikul tasandil vabaajategevuse korraldamiseks 14,5 miljonit eurot. Rahastust jagasid piirkondlikud organid. Mudelis osales ligikaudu 80% omavalitsustest (ja üle 400 000 õpilase).

Eelduste kohaselt suurendatakse eraldist 2022/2023. õppeaastal 19,5 miljoni euroni.

Soome mudeli kaudu antavad toetused täiendavad teisi vabaajategevuse rahastamise allikaid, sealhulgas õpetajate juhendatavate kooliklubide ja muud omavalitsuste eraldised.

Hiljutise hindamise¹⁰ (soome keeles) alusel annab riik lastele ja noortele mõeldud vabaajategevuse tarbeks hinnanguliselt 250–300 miljonit eurot. Summa on märkimisväärne: see on näiteks suurem kui Keskkonnaministeeriumi täielik halduseelarve. Umbes kaks kolmandikku rahastusest tuleb omavalitsustelt. Ülejäänud moodustavad mitmesugused riigitoetused organisatsioonidele ja valdkonna teistele osalistele. Omavalitsused saavad igal aastal umbes 200 miljonit eurot, et edendada lastele ja noortele mõeldud vabaajategevust. Teistele organisatsioonidele ja osalistele antakse igal aastal ligikaudu 60 miljonit eurot.

⁸ <https://harrastamisensuomenmalli.fi/en/>.

⁹ Vabatahtlik üldharidus, mis kestab ühe kooliaasta ja on mõeldud õpilastele, kes on saanud samal või eelmisel aastal põhikooli alumise või ülemise astme tunnistuse. See on mõeldud aitama ja innustama noori jätkama haridusteed gümnaasiumiastmes. Lisaõpe hõlmab ka õpilasi, kes saavad laiendatud kohustusliku hariduse raames erituge.

¹⁰ https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/01/LNH_raportti_2501.pdf.

Hindamise raames tõsteti ühtlasi esile, et Soome vabaajategevuse rahastamise süsteem on killustunud: laste ja noorte vabaajategevust edendatakse eri allikatest pärit rahaga. See tähendab igal aastal tuhandeid rahastamisotsuseid ning seotud otsingu- ja aruandlusprotsesse. Seetõttu suunatakse palju ressursse heade tavade suunamise, lihvimise ja levitamise asemel haldustöösse.

Soome mudeli eesmärk ei ole valideerida ja tunnistada vabaajategevuse raames toimuvat õpet ega siduda seda kooli õppekavaga, kuid sellegipoolest otsitakse selle raames viise, kuidas tagada parem ligipääs vabaajategevusele ning parandada koolide ja vabaajategevuse pakkujate vahelist koostööd. Nii käsitletakse selles probleeme, mis on seotud teenuste ebavõrdse pakkumisega eri omavalitsustes. Vabaajategevuse pakkumine koolis või selle lähedal kõrvaldab ka mõned osalemistakistused.

Soome mudel on ikka veel varajases arendus- ja rakendusetapis. Sellepärast on algatuse tulemusi ja mõju veel raske hinnata. Kuna vabaajategevus avaldab laste ja noorte heaolule suurt positiivset mõju, võib sellegipoolest eeldada, et tähendusrikas vabaajategevus võimaldab noortel kogeda rõõmu ja edu, aitab neil leida sõpru ning parandab seega nende vaimset ja füüsilist tervist ja heaolu. Selline soodne mõju võib kesta ka täiskasvanueas.

2.2.3. Kolmas näide – Soome kutsehariduse ja paindliku õppe reform

Hiljuti reformiti Soome kutseharidussüsteemi. Uus kutsehariduse seadus jõustus 1. jaanuaril 2018. Kutsehariduse reformi väljatöötamiseks kulus mitu aastat ning selle raames kujundati Soome kutseharidussüsteem ümber. Kõige olulisem muutus toimus mõtteviisis: süsteemikeskselt lähenemiselt mindi üle pädevuspõhisele lähenemisele.

Kutsehariduse reformi¹¹ eesmärgid on:

- suurem võime reageerida nii üksikisikute kui ka tööturu muutuvatele oskustega seotud vajadustele (paindlikkus ja dünaamilisus);
- kiirem ligipääs tööle või edasiõppevõimalustele;
- keskendumine õppijatele ja õpitulemustele (üleminek pakkumisele keskendunud käsitusviisilt nõudluspõhisele kutseharidusele);
- elukestva (ja elupõhise) õppe võimaluste täiustamine;
- tulemuslik, kvaliteetne ja tõhus kutseharidus;
- tugevam koostöö kutsehariduse ning tööturu vahel;
- selgem ja ligipäätavam kutseharidussüsteem (moodulipõhine õpe, laiapõhjalised kvalifikatsioonid);
- lihtsam juurdepääs kutseharidussüsteemile (aastaringne pidev vastuvõtt, oskuste audit enne õpingute alustamist tagab kõigi juurdepääsu).

Kutseharidus hõlmab esmaõpet (IVET) ja täiendusõpet (CVET) ning see on suunatud mitmesugustele sihtrühmadele: noored, täiskasvanud ja töötavad inimesed, kes vajavad täienduskoolitust või kutsealast ümberõpet, ning töötud.

Kutseharidus on Soomes atraktiivne valik: igal aastal osaleb selles 280 000 õpilast, kellest enamik (200 000) õpib esmaõppes. Umbes 44% koolilõpetajatest jätkab õpinguid esmakutseõppes. 2018. aastal küündisid kutseõppeasutuste tegevuskulud 1,7 miljardi euronit (keskmine rahastamine ühe õpilase kohta aastas on ligikaudu

¹¹Soome kutsehariduse reformi on kirjeldatud ka siin: <https://www.youtube.com/watch?v=mzRklnHP5iU&t=7s>.

9500 eurot)¹². Üks pärast 2018. aasta reformi tehtud tähtis muudatus kutsehariduse rahastamises oli tulemuslikkuse ja tõhususe põhise rahastamise osakaalude suurendamine: need on nüüd vastavalt 35% ja 15%¹³. Seega liigub uus rahastamissüsteem kaugemale varasemast rahastamismudelist, kus tulemuslikkusepõhise rahastamise osakaal oli ainult 5%. Eelmise mudeli üks takistus oli algatuste puudumine nende täiskasvanud õppijate jaoks, kes ei soovi õpinguid kiiresti läbida. Suurem keskendumine tulemuslikkusele ja tõhususele peaks olukorda muutma. Uus rahastamissüsteem võeti kasutusele järk-järgult ja see hakkab täielikult toimima 2022. aastal.

Kutseharidussüsteemi eesmärk on pakkuda kõikidele õppijatele individuaalset õpiteekonda, kirjeldades pädevuse arendamise eesmarke personaalses pädevuse arendamise kavas, mille õpetaja koostab koos õpilasega. Seega on õpetajate töö keskendunud suunamisele ja juhendamisele ning aktiivse koostöö soodustamisele tööandjate ja tööturu partneritega. Vajaduse korral võib personaalse pädevuse arendamise kava väljatöötamises osaleda ka töökohta esindaja või muu koostööpartner. Kava hõlmab näiteks teavet varasemate õpingute tuvastamise ja tunnustamise, puuduvate oskuste omandamise, pädevustestide ja muude oskuste tõendamise viiside ning vajaliku juhendamise ja toe kohta. Varasemate õpingute arvestamine ei põhine dokumentidel ega tunnistustel, vaid tegelikel oskustel (vt allpool kirjeldatud pädevuse tõendamise viisid). Õpingute kestust lühendatakse, keskendudes puuduvate oskuste omandamisele õpilasele sobivaimal viisil (seda võib teha ühe või mitme mooduli või terve kvalifikatsiooni omandamise teel). Hariduse pakkujatel on kohustus varasemaid õpinguid tunnistada.

Oskusi omandatakse üha rohkem muudes õpikeskkondades peale haridusasutuste, eriti töökohtades, kus lõimitakse formaal- ja mitteformaalõpet.

Kutsekvalifikatsioon saadakse pädevuse tõestamise teel töökohtades toimuva praktilise töö käigus. Pädevust hinnatakse iga kvalifikatsiooni- või ettevalmistava hariduse mooduli kohta. Varasemat õppe- ja töökogemust saab valideerida ka pädevuse tõendamise kaudu. Et tagada oskuste kvaliteet, hindavad õpetaja ja tööandja või tööturu esindaja õpilase pädevust.

Kiirem juurdepääs tööle tagatakse paindliku aastaringse vastuvõtusüsteemi abil, sest õpilased saavad alustada õpinguid igal ajal. Õpingute kestus on lühem ja õpilastele antakse kiirem juurdepääs tööle või edasiõppele, sest õppe eesmärk on omandada ainult puuduvad oskused või puuduv pädevus. Lisaks alandab töökohtades toimuv suunatud õpe töö leidmise künnist.

Üldiselt on reformitud kutseharidussüsteem Soome Haridus- ja Kultuuriministeeriumi andmete alusel pakkunud edukalt laiapõhjalisi kvalifikatsioone ja paindlikku vastuvõttu õppesse ning andnud kutsehariduse pakkujatele suurema iseseisvuse. Samuti võimaldab see õpilastele märkimisväärset modulipõhist paindlikkust, kuna personaalsed pädevuse arendamise kavad töötatakse välja iga mooduli kohta eraldi ja iga mooduli lõpus tõendatakse pädevust.

Kolm aastat pärast reformi elluviimist on endiselt hulk aspekte, mille kallal veel töötatakse või mida saaks parandada. Nende hulka kuuluvad 2) uued õpikeskkonnad ja -viisid, 2) juhendamise osakaalu suurendamine õpetaja rollis, 3) ainult puuduvate oskuste omandamine, 4) pädevuse tõendamine päris töökeskkonnas, 5) reformi toetav rahastamissüsteem.

¹² Lisateabe saamiseks kutsehariduse rahastamise kohta vt Erno Hyvöneni ettekanne „Soome kutsehariduse ja paindliku õppe reform“.

¹³ Strateegilise rahastusena saab eraldada kogurahastusest kuni 4%. Seega jagatakse kogurahastusest vähemalt 96% eespool kirjeldatud viisil.

Igähele personaalse pädevuse arendamise kava koostamine on osutunud keeruliseks. 2021. aastal õpetajate seas tehtud küsitlusest selgus, et personaalsed pädevuse arendamise kavad on individuaalsed peamiselt ainult täiskasvanud õppijate puhul, kuid noorte kohta ei saa tihti sama väita¹⁴. Seega on vaja teha lisapingutusi, et muuta pädevuse arendamise kavad nooremate õpilaste jaoks individuaalsemaks.

Teine probleem on seotud põhioskuste omandamisega. Nimelt võivad õpilased võtta mooduleid eri valdkondadest või isegi kolmandalt tasemelt, kuid mitte esimeselt tasemelt. Seega peab õpilane suurendama oma pädevust. Süsteem saab pakkuda tuge, kuid see ei ole mõeldud kompenseerima õpilase puuduvaid põhioskuseid.

Mõnda Soome kutseharidussüsteemis tunnustatud probleemi peetakse probleemiks ka Eesti kontekstis, näiteks uued/uuenduslikud õpikeskkonnad ja -viisid ning õpetajate roll elukestva õppe ideoloogia suunamisel ja realiseerimisel kutsehariduses. Samuti on aspekte, millele ei pöörata veel tähelepanu, kuid mida võiks kaaluda, näiteks pädevuse tõendamine päris töökeskkonnas (Eestis hinnatakse pädevust eksamitega).

2.2.4. Neljas näide – seosed mitteformaalse täiskasvanuõppe ja gümnaasiumiõppe vahel

Soomes on viis mitteformaalse täiskasvanuõppe haridusasutuste vormi: 1) täiskasvanuõppe keskused (176 keskust Soomes, kursused on saadaval igas omavalitsuses); 2) rahvaülikoolid (75); 3) suveülikoolid (19); 4) õppekeskused (12) ning 5) spordiinstituudid (11 + 3). Igal asutusel on põhikirjajärgne eesmärk ja tegevuspõhimõtted. Mitteformaalse täiskasvanuhariduse riigirahastus katab umbes 57% kuludest, ülejäänu kaetakse õppetasudest ja/või omavalitsuste rahastusest.

Osalejad peavad olema vähemalt 16-aastased (sealjuures kehtivad mõned erandid, näiteks kui vanemad on selgitanud vajadust / avaldanud soovi, on 13-aastased osalenud keelekursustel). Vastuvõtt õppesse toimub põhimõttel „kes ees, see mees“, mis võib olla puudus, kuna kursused täituvad suhteliselt kiiresti.

Õpingute valik on lai ja mitmekesine. Mitteformaalharidus pakub täiskasvanutele laia valikut võimalusi, et arendada oskusi, mida ei pruugi olla võimalik omandada formaalhariduses¹⁵. Õppepakkumised põhinevad tegelikul ja hinnangulisel nõudlusel. Üldjuhul riiklik õppekava puudub (kohustusliku haridusega seoses esineb väikeseid erandeid).

Hariduspoliitika eesmärk seoses mitteformaalse täiskasvanuõppega on mitteformaalõppe ning mitteformaalselt omandatud teadmiste ja oskuste (nt huvitegevuse kaudu) laiapõhjaline tuvastamine, arvestamine ja tunnustamine. Üldiselt toetab mitteformaalharidus personaalsemaid kraade ja õpiteekondi.

Alates 1. augustist 2021 saab registreerida mitteformaalhariduse raames läbitud kursusi riiklikus Koski andmehoidlas (mille juurutamine on pooleli). Eesmärk on soodustada mitteformaalhariduses omandatud teadmiste ja oskuste tunnustamist ning nende arvestamist.

Mitteformaalses keskkonnas läbitud õppe registreerimine riiklikus andmehoidlas on miski, mida Eesti võiks kaaluda. Projektimeeskonna koostatud **analüütilises**

¹⁴ Küsitluses osalenud õpetajad (n = 373) andsid kümnepalliskaalal personaalsele pädevuse arendamise kavale 10 punkti ehk leidsid, et see on „täiesti personaalne“ 70% täiskasvanute ja 32% noorte puhul, samas kui 17% täiskasvanute ja 56% noorte puhul anti pädevuse arendamise kavale hinne 1 ehk „kõigile pakutakse ühesugust lahendust“.

¹⁵ Keeleõppe näidete järgi pakub osa täiskasvanuhariduskeskusi kursusi rohkem kui 20 keeles, samal ajal kui gümnaasiumides õpetatakse palju vähem keeli. Mitteformaalse täiskasvanuõppe ja gümnaasiumihariduse vahel on kohalikud kokkulepped. See pakub paindlikke õppimisvõimalusi (e-õpe ja hübriidõppe võimalused), tänu millele muutus täiskasvanuõpe COVID-19 pandeemia ajal populaarsemaks.

aruandes mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise praktikate kohta Eestis (D1) rõhutati tõepoolest vajadust töötada nii noorte formaal- kui ka mitteformaalõppe tarbeks välja ühtne register või infosüsteem. Aruandes tõsteti äga esile ka võimalikke probleeme, mis tulenevad liigsest läbipaistvusest. Näiteks võib osa haridusvalikuid olla asjakohased mitmesugustes tõsielulistest olukordades ja anda tööandjatele mitmesuguseid signaale. Seetõttu tuleks peale õppija nõusoleku tema andmete säilitamise kohta hoolega kaaluda ühtlasi tema õigust otsustada õppega seotud teabe jagamise ja kontrollimise üle. Näiteks võidakse õpiteekondi, mis koosnevad mitmest õppeepisoodist, pidada (nt tööandjate poolt) mõnes kontekstis ebastabiilsuse või järjekindlusetuse märgiks (vt ka **analüütilise aruande mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise praktikate kohta Eestis (D1)** teoreetilist raamistikku).

2.3. Lõppsõna ja Eesti õppetunnid

Õppekäik andis huvitava ja kasuliku võimaluse saada lisateavet Soome tavade kohta, millega toetatakse mitteformaal- ja formaalõppe lõimimist. Ettekannetest ja aruteludest, milles käsitleti tavade näiteid, selgus, et Soomes puudub mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise ühtne poliitika või süsteem. Mitteformaalõpet või mitteformaal- ja formaalhariduse lõimimist tunnustatakse mitmel viisil ning eri eesmärkidel.

Soome kogemuste põhjal saab õppekäigu põhijäreldused võtta kokku järgmiselt.

- Mitteformaal- ja formaalhariduse lõimimise eesmärk on vaja selgelt piiritleda, sest see määrab kindlaks kõige sobivama edasise tegutsemisviisi. Soome kogemusest ja teiste rahvusvaheliste tavade analüüsist nähtub, et mitteformaal- ja formaalõppe lõimimisviise on palju, kuid mõni neist võib olla teistest lõimimise eesmärgi ja sihtide poolest asjakohasem.
- Heaolu paistab olevat Soome noorsoopoliitika keskne eesmärk ning see kajastus paljudes esitletud ja arutletud tavades (nt koolipõhise noorsootöö mitut valdkonda kaasav koostöö ja vabaajategevuse pakkumine koolides või nende lähedal). Selline teenuseosutamise ja koostöö ei pruugi otse mõjutada formaalharidust, kuid noorte heaolu parandamine võib kaudselt suurendada koolirahulolu ja parandada õpitulemusi. See võib anda ühtlasi parema arusaama eri kutsealade esindajate (nt noorsootöötajad ja õpetajad) tööst.
- Riiklik poliitika ja riiklikud süsteemid kajastavad tavaliselt mitteformaal- ja formaalõppe pakkumise konteksti. Soomes ja Eestis on koolidel ja õpetajatel suur vabadus otsustada õpetamise ja õppimise viiside üle. Seetõttu ei pruugi keskselt kindlaks määratud ning kohustuslike mitteformaal- ja formaalõppe lõimimist käsitlevate poliitikaviiside ja meetmete rakendamine olla soovitatav või võimalik. Selle asemel võib seda toetada valitsuse toetuste või eksperdikeskuste kaudu, mis parandavad heade tavade kasutuselevõttu ja toetavad nende arengut, nagu Soomes.
- Soome koolipõhise noorsootöö tulevik on asjakohaste seaduste (noorsootöö seadus ja põhihariduse seadus) ning riikliku põhiõppekavaga lõimimise võimalikkuse ja viiside seisukohast ebaselge. Nuoska eksperdikeskuse hindamistulemused aitavad eeldatavasti teha selle kohta edaspidiseid otsuseid.
- Üks tähtis erinevus Soome ja Eesti vahel on see, et Soomes õpetajad üldjuhul noorsootööd ei tee. Enamik sealseid noorsootöötajaid töötab omavalitsuse noorsootöösakonnas, mitte koolis või omavalitsuse haridusosakonnas. Nii võib Eesti olla huvihariduse/-tegevuse ja koolide/õpetajate koostöö poolest edasijõudnum.
- Kuna mitteformaal- ja formaalõpet korraldavad üldjuhul poliitika tasandil eri osakonnad, ei ole koostööd vaja mitte ainult teenuse pakkumise, vaid ka kohaliku omavalitsuse ja riigi valitsuse tasandil. Vantaa linnas on haridus- ja noorsootöö

osakonnad koondatud ühe juhtrühma alla. Ühiseid eesmärke ja sihte jagatakse ja tunnustatakse juhatuse tasandil.

- Soome kutseharidussüsteemi reformiti 2018. aastal ja kuigi sellel on märkimisväärne potentsiaal (nt varasemate õpingute valideerimine töötab Soome süsteemis väga hästi tänu moodulipõhisele süsteemile ja pädevusele keskendumisele), esineb selle praktilise rakendamisega seoses siiski probleeme (nt õppe kohandamine, et selles keskendutaks üksnes puuduvate oskuse omandamisele).
- Soome kutseharidussüsteemi keskendumine puuduvatele oskustele on oluline, kuid tekitab küsimusi puuduvate oskuste tuvastamise viiside kohta (nt kas pädevuse tõendamise teel saab hinnata kutse-eeetika või tööpsühholoogiaga seotud pädevust). Nagu Euroopa Liidu nõukogu kutsehariduse soovitus Eestis riiklikus rakenduskavas mainitud, ei ole varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamist soovitud kujul rakendatud¹⁶. Mitteformaal- ja informaalõppe kaudu omandatud teadmisi ja oskusi ning töökogemust ei võeta formaalhariduses või kutse-/ametiala omandamisel piisavalt arvesse (see on osaliselt seotud teenuseosutaja õppekulude rahastamisega – hinnaga ühe inimese kohta). Üldiselt on Eesti kutseharidussüsteemi oskuste hindamine ehk oskuste audit, millega tuvastatakse olemasolevad oskused ja täienduskoolituse vajadus, ebapiisav (praegu pakub sellist hindamist töötutele Eesti Töötukassa). Seega võib Soome kutsehariduse ja -koolituse süsteemist nii mõndagi õppida.
- Eesti haridusvaldkonna arengukavas 2021–2035 tunnustatakse personaalsete õpiteekondade olulisust ja seega on personaalse pädevuse arendamise kava rakendamine veel üks aspekt, mida Soome kutsehariduse reformist õppida. Et kutseharidus oleks Soomes ligipääsetavam, toimub õppesse vastuvõtt pidevalt. Seda tasuks lähemalt uurida, sest Eestis on vastuvõtt aasta- või kursusepõhine (sealjuures kasutatakse Eestis ka moodulipõhist õpet, kursused jätkuvad enamasti kogu semestri jooksul). Üldiselt on küsimus selles, kuidas saavutada isikustatum ja kohandatud haridussüsteem.
- Soomega võrreldes on Eestis mitteformaalse täiskasvanuhariduse tähendus ja roll ebaselgem. Eesti täiskasvanute koolituse seaduse (2015) järgi jaguneb täiskasvanukoolitus tasemeõppeks ja täienduskoolituseks. Viimane on mitteformaalharidus, kuid põhineb õppekaval. Soomes aga ei järgita täiskasvanute mitteformaalhariduses enamasti riiklikku õppekava (v.a kohustuslikus hariduses). Lisaks on mainitud seadusega reguleeritud täiskasvanute täienduskoolitus Eestis enamasti seotud tööga, samal ajal kui muud kui tööga seotud või täiskasvanute vabaharidust (nt sporditegevus, muusika ning kunst ja käsitöö) pakutakse vähem süsteemsemalt¹⁷.
- Eesti peamine õppetund Soome mitteformaalse täiskasvanuhariduse ja -koolituse seostest formaalharidusega on formaalharidust täiendavate õppevõimaluste süsteemne, selge ja ulatuslik pakkumine. Eestis võiks muuta mitteformaalhariduse võimalusi (ennekõike muud kui tööga seotud õpet) nähtavamaks.

¹⁶ Euroopa Liidu nõukogu kutsehariduse soovitus Eestis riiklik rakenduskava. Haridus- ja Teadusministeerium. https://www.hm.ee/sites/default/files/kh_rakenduskava_ek_002.pdf. Ülevaate saamiseks vt ka <https://www.hm.ee/et/eesmargid-tegevused/kutseharidus>.

¹⁷ 2015. aastani oli täiskasvanute koolituse seaduses eraldi kasutusel vabahariduse kontseptsioon. Selle alusel jagati täiskasvanuõpe ja -koolitus formaalõppeks, täiendusõppeks ja vabahariduseks, mis määratleti järgmiselt: täiskasvanute vabaharidus võimaldab arendada isiksust, loovust, andeid, algatusvõimet ja sotsiaalselt vastutustunnet ning annab eluks vajalikke teadmisi, oskusi ja võimeid. Õpe toimub kursustena, õpperühmades või muus õppijatele sobivas vormis. Eesti Rahvaülikoolide Liit ja Eesti Vabaharidusliit on esitanud ühise taotluse võtta vabahariduse kontseptsioon (seda nimetatakse nendes organisatsioonides ka mitteformaalseks täiskasvanuhariduseks) uuesti täiskasvanute koolituse seaduses kasutusele. Need organisatsioonid määratlevad täiskasvanute vabaharidust ehk mitteformaalset täiskasvanuõpet kui vabadust õppida, olenemata vanusest, varasemast haridustasemest, sotsiaalsest kuuluvusest ja muudest teguritest.

Haridusvaldkonna arengukavas 2021–2035 on öeldud, et Eestis on elukestvas õppes osalemise määr kõrge, kuid mõni rühm, mis võiks sellest kasu saada, osaleb elukestva õppe tegevuses harva (nt madala haridustasemega inimesed ja muud kui eesti keelt rääkivad inimesed). Täiskasvanuõppes ja -koolituses osalemise põhjus peitub osaliselt varasemates halbades õpikogemustes või üldises halvas suhtumises õppimisse või sellega seotud negatiivsetes hoiakutes¹⁸. Vähem formaalsemad õpikeskkonnad on õppimise ja seega ka täiskasvanute formaalhariduse, ennekõike muude kui tööga seotud kursuste seisukohast loomulikumad, võivad anda paremaid õpikogemusi ning sillutada seega teed muude õppekogemuseni, sealhulgas formaalhariduse ja tööga seotud koolituseni. Lisaks võib õppimise eri liikide (formaalne, mitteformaalne ja informaalne) laiem tunnustamine vähendada tööturul puudujääke või ebavõrdsust, mis on seotud haridusliku tausta erinevustega¹⁹.

- Soomes ja Eestis on ruumi luua paremaid seoseid täiskasvanute mitteformaalhariduse pakujate ning gümnaasiumite pakutavate õppimisvõimaluste vahel, eelkõige valikainete puhul. See võib laiendada noorte (16-aastased ja vanemad) õppimisvõimalusi ning luua paremad tingimused personaalsemate õpiteekondade arendamiseks. Neid seoseid saab toetada parema koostöö ning potentsiaalselt ka kohalike formaalhariduse ja mitteformaalhariduse pakujate kokkulepete kaudu.

¹⁸ Illeris, K. (2006). Lifelong Learning and the Low-Skilled. *International Journal of Lifelong Learning*, 25, 15–28.
Roosmaa, E.-L. ja Saar, E. (2017). Adults who do not want to participate in learning: a cross-national European analysis of their perceived barriers. *International Journal of Lifelong Education*, 36, 254–277.

¹⁹ Cameron, R. ja Harrison, J. L. (2012). The interrelatedness of formal, non-formal and informal learning: Evidence from labour market program participants. *Australian Journal of Adult Learning*, 52, 277–309. Vt ka Werquin, P. (2010). Recognition of non-formal and informal learning: Country Practices. Directorate for Education, Education Policy Committee. Pariis: OECD Publishing.